
UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2009

Hana Vysloužilová

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Cesty a možnosti vzdělávání Romů

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
doc. PhDr. Aleš Sekot CSc.

Vypracovala:
Hana Vysloužilová

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Cesty a možnosti vzdělávání Romů“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Brno 15. 03. 2009

.....
Hana Vysloužilová

Poděkování

Děkuji panu doc. PhDr. Aleši Sekotovi, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat celé své rodině za morální podporu, pomoc a vytvoření podmínek, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce, a které si nesmírně vážím.

Hana Vysloužilová

OBSAH

Úvod.....	-1-
1 Původ Romů	- 3 -
1.1 Rasa.....	- 3 -
1.2 Kde se vzal pojem Rom?	- 4 -
1.3 Domovská země Romů	- 5 -
1.4 Shrnutí.....	- 6 -
2 Rasová nenávisť.....	- 8 -
2.1 Romové v českých zemích.....	- 8 -
2.2 Doba pronásledování	- 9 -
2.3 Rasismus moderní doby	- 11 -
2.4 Shrnutí.....	- 14 -
3 Rodinné vazby, zvyky	- 16 -
3.1 Struktura romské komunity.....	- 16 -
3.2 Vlastnosti přisuzované Romům	- 19 -
3.3 Odlišnost od většinového obyvatelstva.....	- 22 -
3.4 Shrnutí.....	- 28 -
4 Vzdělávání romských dětí	- 30 -
4.1 Multikulturní výchova a její specifika	- 30 -
4.2 Charakter romského jazyka.....	- 35 -
4.3 Vzdělávání a výchova v minulosti.....	- 37 -
4.4 Současná situace ve vzdělávání Romů	- 39 -
4.5 Shrnutí.....	- 42 -
5 Skutečné potřeby vzdělání	- 43 -
5.1 Rozdělení školského systému	- 44 -
5.2 Přípravné třídy	- 48 -
5.3 Romský pedagogický asistent.....	- 51 -
5.4 Problémy Základní školy	- 53 -
5.5 Shrnutí.....	- 61 -
6 Závěr	- 63 -
7 Resumé	- 65 -
8 Anotace.....	- 66 -
9 Seznam použité literatury	- 67 -

Úvod

V dnešní době je stále více vnímána skutečnost, že na tomto světě nežijí jen „bílí“. Už i malé děti ve školce si uvědomují, že se kolem nich pohybují lidi s odlišnou barvou pletí, s odlišným jazykem, kulturou nebo náboženstvím. Vše je způsobeno rozsáhlou migrací, vyspělou ekonomikou a možností sehnání lepší práce. Díky těmto podmínkám se na naše území stěhuje stále více cizinců a přistěhovalců. Proto je nezbytné se o minoritních populacích dovídat co nejvíce.

Naší nejrozšířenější menšinou jsou Romové. Skupina lidí, s doposud nejnižší sociální úrovní, s vysokou nezaměstnaností, nízkou úrovní vzdělání, špatnou kvalitou bydlení a vzhledem k podílu na celkovém počtu obyvatel s neúměrně velkým podílem na trestné činnosti. Obyvatelstvo, které vedle nás žije po staletích, ale pořád v neshodách a nepochopení. I když žijí s námi, tak žijí spíše vedle nás – na okraji společnosti. Protože český národ je až extrémně národnostně a rasově homogenní. Starší generaci vadí národnostní menšiny na našem území, mladším a těm nejmladším připadá už samozřejmá. Většina starších ale své nechutenství dokáže skrýt, protože chápou, že pokud se nenaučí žít vedle minorit, tak to nepřinese nikdy nic dobrého. Tak jako středověká šlechta, která si musela pomalu zvykat na to, že jejich poddaní uměli číst a psát, tak i my, si musíme zvykat na to, že vedle nás žijí lidé, díky kterým se bude měnit struktura národa, že vedle národních památek přibudou i památky odlišných kultur.

Stále častěji ve zprávách či v novinách registrujeme potyčky většinového obyvatelstva a „těch černých“. A to buď kvůli rasové nesnášenlivosti nebo rasové diskriminaci. Romové jsou u většinového obyvatelstva bráni jako jeden celek, a to celek negativně se chovající, aniž by byla sebemenší snaha či chuť o hlubší poznání. Největší problém je naprostá neznalost zásadních rozdílů mezi romskou populací. Problém je, že mezi Romy neexistuje a neexistoval nikdo, kdo by rozdíl mezi Romy interpretoval mezi širokou veřejností.

Cílem práce je zjistit to, proč v Romech není vnitřní motivace být lepší než jejich předchůdci. Zjistit, kdy a proč končí jejich zájem o vzdělání. Jestli na tyto věci má vliv společnost, školní systém, nebo, zda – li jsou k těmto věcem „donuceni“ svým okolím.

Tato práce se zabývá přiblížením k Romům, k pochopení jejich dnešní situaci. Popisuje jejich působení v minulosti na našem území. Tyto fakta jsou nezbytná pro další část práce, kde se snaží rozvinout dnešní problematiku vzdělávání u romských dětí.

Vzhledem ke skutečnosti, že se v dalším textu velmi často využívá pojem rasismus a diskriminace (chápáno jako rasová), jsou níže uvedeny přesné definice těchto pojmů:

Rasismus - jde o ideologii, která představuje soubor koncepcí vycházejících ze strachu z cizího a tvořících jeho ideologickou nadstavbu. Předpokládá fyzickou a duševní nerovnost lidských plemen a rozhodující vliv rasových odlišností na dějiny a kulturu lidstva. Stručněji řečeno, jde o nenávist k jedinci opodstatněná pouze jeho příslušností k jiné rase.

Diskriminace – rozlišování, vylučování, omezování či znevýhodňování z důvodu rasy, barvy pleti nebo národního či etnického důvodu. Cílem nebo následkem je znemožnění nebo omezení uznání a užívání lidských práv a svobod na základě rovnosti.

Vzhledem k dnešním problémům je nutné tuto situaci řešit co nejdříve, hlavně kvůli utiskovanému romskému obyvatelstvu a také potenciálně diskriminovanému většinovému národu. Je zapotřebí do této situace zapojit jednak stát, státní i nestátní organizace, odborníky, ale hlavně co nejširší veřejnost.

1 Původ Romů

Všichni máme potřebu někam patřit. Už od narození máme potřebu být nejlepší, v něčem vynikat. Tím si získáváme pozornost okolí. Bohužel pozornost okolí nepřitahuje jen schopnost a šikovnost jedince, ale i barva pleti. V naší společnosti je jiná barva pleti než bílá posuzována jako negativní prvek člověka, která mu zabraňuje uplatnění se ve společnosti. Jenže člověk nemůže a ani neumí ovlivnit, komu se narodí, kde bude vyrůstat. Člověk se musí naučit brát jiného člověka takového, jaký je, (ne)uznávat jej za jeho činy a ne za činy celé jeho komunity.

1.1 Rasa

Každý člověk je svým způsobem jedinečný. Jediné, co spojuje člověka s ostatními je původ, tedy rasa.

Ale kde se vzala odlišnost jednotlivých ras? Mnoho znaků je výsledkem dlouhodobého adaptačního tlaku prostředí, v němž příslušná skupina žila. Dobrým příkladem vlivu geografické polohy může být zbarvení lidské kůže tzv. pigmentace. Nejtmaší zbarvení nacházíme u lidí v rovníkových oblastech, pigmentace ubývá směrem k pólům. Tmavé zbarvení chrání lidskou kůži před přímým slunečním zářením. Vliv podnebí se odráží i v proporcionalitě lidského těla – v teplejších oblastech mají lidé štíhlejší postavy s dlouhými končetinami, směrem k pólům se setkáváme spíše s postavami robustnějšími a s kratšími končetinami. Než se podobné znaky v určité oblasti upevnily, trvalo to tisíce let. Obyvatelstvo světa se dělí do tří skupin ras: bílá (europoidní), černá (negroidní) a žlutá (mongoloidní). V současném počtu více než 6 miliard obyvatel Země je nejpočetněji zastoupena rasa mongoloidní, po ní rasa europoidní a nejméně početná je rasa negroidní. U každé skupiny pak lze jmenovat řadu dalších znaků, kterou danou skupinu charakterizují. Klasifikace barvy kůže jako jeden ze základních znaků je velice sporná, už vzhledem k výše zmíněným geografickým vlivům. Nejnebezpečnější je však přechod od pouhého popisu variability lidí různých konců světa k hodnocení postavení ras či typů z hlediska nadřazenosti či podřazenosti vůči sobě – to už je rasismus, který rovnocennost lidských plemen popírá. Toto hodnocení se v historii vyskytlo nejméně jednou. Už Aristoteles popsal obyvatele severní Evropy jako udatné, ale hloupé, Asiaty jako chytré,

ale zbabělé a inteligenci i udatnost připsal pouze Řekům. Nejčastěji se autoři opírali o vnější fyzické znaky, jako již výše zmíněnou barvu pleti, očí nebo vlasů, tělesnou výšku či proporce.

Obrázek 1 Druhy ras

Ze všech probádaných skutečností vyplývá, že současné lidstvo má jednotný základ a rozdíly mezi různými skupinami i jednotlivci jsou způsobeny mnoha a mnoha staletími života v odlišných podmínkách. Dělení lidstva na rasy je spíše společenským a kulturním fenoménem bez hlubšího biologického oprávnění, a nesmí být proto nikdy zneužíváno k diskriminaci jedné skupiny lidí skupinou jinou.¹

1.2 Kde se vzal pojem Rom?

Pojem Cikán vznikl pravděpodobně z řeckého slova Atsigános (německy Zigeuner, italsky Zingar, francouzsky Tsigan, maďarsky Cigányok). Pro vztah většiny k romské menšině je příznačné, že tímto jménem byli Romové nazýváni svým okolím, aniž by jej sami akceptovali. Romské skupiny se s názvem Cikán nikdy zcela neztotožnily, podobně jako severští Inuité nepřijali slovo Eskymák, nebo původní obyvatelstvo Ameriky, nepřijal souhrnné označení Indián.

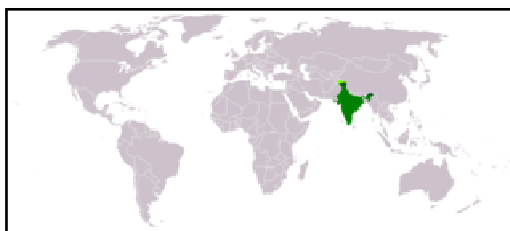
Některé romské komunity se nazývají pouze svým skupinovým jménem jako Sintí (Sintové), Manuša , Kale...Svoji příbuznost s ostatními romskými skupinami nepopírají, ale jejich vlastní název je nadřazen obecnějšímu termínu Rom.

V podmínkách naší republiky však není situace se jmény romských skupin zase tak složitá, neboť většina se hlásí k označení Rom. K dalším patří například název skupiny německých Romů – Sintové, jedna ze skupin francouzských Romů si říká Manuša, někteří Romové ve Velké Británii se nazývají Romanichalové, ve Španělsku Kale. V důsledku legendy o egyptské vlasti Romů se v některých jazycích Romové nazývají

¹ Šišková, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998, str. 28 - 29

Egyptáni. Angličani jim dodnes říkají Gypsies, Řekové Gifiti, Španělé je dříve nazývali Egypcianos, nyní Gitanos, Maďaři velmi často nazývají Romy Pharao nepe.¹

1.3 Domovská země Romů

Jako i v jiných případech soužití většiny a menšiny, také k pochopení současných problémů vztahu mezi Čechy a Romy je zapotřebí stručně si připomenout minulost.

Zpočátku se tradovalo, že Romové pocházejí z Egypta. Tento názor se ale brzy vyvrátil. O Romech se zcela jistě ví jen to, že pocházejí z Indie. Vědce k tomuto objevu dovedla lingvistika: srovnání romštiny s novoindickými jazyky jako je hidština, pándžábština, marvánština, maráthština, gudžaráština, bengálština atd., ale i se staroindickým literárním jazykem sanskrtem. V mnoha publikacích Romech se cituje historika o maďarském studentu teologie Stefanu Vályim, který se v Holandsku na Leydské univerzitě setkal se třemi Indy z Malábu a fascinován tím, jak jsou podobní romům, začal srovnávat romštinu s jejich jazykem (pravděpodobně sanskrtem).²

Kromě etnické a jazykové rozmanitosti se Indie vyznačuje rozmanitostí kast, jejichž funkční struktura tvoří zcela unikátní socio – kulturní systém.³ Lidé se v Indii dělili do kast. Áryjové, kteří vytvořili z Indie centralizovaný stát, se dělili do tří kast. Nejvyšší kastou byli bráhmáni, to byla kasta kněží, pod nimi byli Kšátrijové, bojovníci a šlechta. Poslední kastou byla kasta Vaišijů, zemědělců a obchodníků. Ovládaným kastám byly určeny nejtěžší práce, museli sloužit těmto třem kastám. Nejnižší postavení měli Šúdrové – otroci.

O tom, kdo byli Romové na půdě Indie, se vyhranily dva různé názory. Jeden tradovali neromští cikanologové, druhý zastává mnoho současných romských romistů.

1 Horváthová, J. *Základní informace o dějinách a kultuře Romů*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České Republiky, 1998, str. 6

2 Černá, M. Davidová, E. Holonek, K. *Černobílý život*. Praha: Gallery, 2000, str. 20-21

3 Černá, M. Davidová, E. Holonek, K. *Černobílý život*. Praha: Gallery, 2000, str. 22

První tvrdí – a jeden toto tvrzení přebírá od druhého – že Romové patřili k nejnižším kastám, eventuálně že byli vývrženci: párijové, sandálové. Druzí pak reagují na toto „potupné“ tvrzení tím, že Romové patřili k nejvyšším varnám (stavům) bráhmánů nebo vádžputů.¹

O indickém původu svědčí nejen jazyk, ale i překvapivá podobnost některých zvyků, podobná společenská struktura, výběr povolání, stejná technologie zpracování kovů aj.

Vedou se i spory a počátek cikánské migrace do ostatních částí světa – především Evropy. Někteří badatelé vidí jako důvod cikánské migrace spjatost s jevy rozkládající se rodové společnosti. Někteří další badatelé za příčinu proč Romové opouštějí Indii pokládají především vlivy vnější, zejména vpád Mongolů do Indie. Mongolské hordy vraždí a loupí především na území Paňdžábu a tak migrace jev podstatě útekem před smrtí, útekem pro záchranu života. Vyskytují se i názory, že Romové opustili Indii organizovaně, s cílem přejít do lepších životních podmínek. Tato domněnka je krajně nepravděpodobná především proto, že zaostalost Romové před tisíci lety byla jistě taková, že organizovaný přechod z jedné země do druhé je nemyslitelný. Ani jedné z hypotéz vysvětlující příčiny migrace se nelze spolehlivě přiklonit. Je nesporné, že s vpádem Mongolů do Indie se migrace zesílila, což se projevuje i přímo v Evropě, proto ne náhodou nalézáme větší množství historických záznamů o Romech právě ve 14. a 15. století.

1.4 Shrnutí

Ve všech státech světa žije několik minoritních komunit a majoritních většin dohromady. Každý stát se s problematikou začlenění těchto skupin musí potýkat. Neexistuje jediný stát, ve kterém by žila jednotná společnost. Příčinu můžeme hledat v rozsáhlé a dlouhodobé migraci. Tento fakt sebou přináší mnohé výhody i nevýhody. Od minority, ačkoliv se to nemusí zdát, se můžeme mnohé naučit, ať jsou to jejich tradice, zvyky, jazyk, kulturu, tak i jiný pohled na svět.

¹ Černá, M. Davidová, E. Holonek, K. *Černobílý život*. Praha: Gallery, 2000, str. 23

Historie Romů na půdě Indie byla nesmírně dlouhá, několikanásobně delší než jejich pozdější mimoindické dějiny. Prodělala nepochybně mnoho peripetií a zvrátů. Tak jako každý národ na světě prošli předkové Romů různými formami společenského bytí, podobně jako všechny etnické skupiny byli svým osudem jednou vyneseni nahoru, jednou vrženi dolů.¹

¹ Černá, M. Davidová, E. Holonek, K. *Černobílý život*. Praha: Gallery, 2000, str. 28

2 Rasová nenávisť

Romové patří v naší republice za nejméně oblíbenou minoritní skupinu. Nenávisť provází Romy od nepaměti. Zpočátku se zdálo, že by mohly sžít s okolím do kterého postupně přicházeli z jižní Evropy. Nakonec vše ztroskotalo na politice tehdejší doby, kdy byli Romové považováni za zvědy. Ač se o to Romové zasloužili či nikoliv, nenávisť se přesto stupňovala a přenášela se z generace na generaci. Tato nenávisť trvá dodnes, aniž by si někteří z většinové populace plně uvědomovali důvod, proč tomu tak je. Je to zažitá, je to v nás a těžko se tomuto vnitřnímu pocitu vyvarujeme.

Je důležité si připomenout nebo poznamenat, že Romové to díky své barvě pleti neměli nikdy jednoduché, proto se není ani čemu divit, že jejich nedůvěra je v dnešní době k majoritě nijaká.

2.1 Romové v českých zemích

První zmínky o Romech v českých zemích najdeme již v Dalimilově kronice v kapitole nazvané O Kartasiech pohanských.

„Leta od narození Jezu Krista milostivého,
tisícího dvoustého čtyřicátého druhého,
kartasi chodili,
tatarští zvědové byli.

Na pět set těch lidí šlo
a takové jejich chování bylo.
Kloboučky velmi vysoké měli,
roucho krátké a tobolky nosili,
Všichni v spodcích chodili,

Holi dlouhé v ruku drželi.
Když píti chtěli, s břehu nakloňme pivali,
když chleba prosili, „kartas boh“ tak mluvivali:

proto jim kartasi říkali...“¹

Zda se však skutečně jednalo o Romy, které obyvatelé mylně považovali za tatarské vyzvědače, či zda jde spíše o zbožné přání romistů, zůstává dodnes otevřenou otázkou. Způsob obležení zde bohužel nnesvědčí ani pro ani proti. Z jazykového hlediska nutno přiznat, že ono "kartas bóh" či "kartas boh" by mohlo být blízké romštině a vyjadřovat "/Bůh/ seslal hlad". Z historického hlediska však nelze opominout, že mongolská vojska vpadla do střední Evropy již v roce 1241 a přítomnost jejich zvědů by proto musela být datována již do jara tohoto roku, nikoli tedy do roku 1242, jak uvádí Dalimilova kronika. Přítomnost Romů ve východní Evropě však v této době nikdy zaznamenána nebyla.²

Jejich početnější skupiny se však objevují až v době husitských válek na počátku 14. století. Za první bezpečnou zmínku o Romech u nás je považována zpráva ze Starých letopisů českých uváděná k roku 1416, dle okolností však patrně patří až k roku následujícímu. Rok **1417** je tedy rokem, o kterém s jistotou víme, že Romové už byly na našem území.³ Pražský kronikář zaznamenal v době husitských bojů přítomnost Romů na území města Prahy slovy: „Také toho léta vláčili se cikáni po zemi České a lidi mámili.“ Po tomto roce však zprávy o Romech na našem území mizí, a to na několik desítek let.⁴

V tomto období vydal císař Zikmund Lucemburský ochranné glejty pro skupinu cikánských křesťanských psanců. Měl je ochránit při jejich putování v rámci přikázaného pokání. Toto chránění nemělo však dlouhé trvání.

2.2 Doba pronásledování

Zpočátku byli Romové v Evropě přijímáni s jistou dávkou blahosklonnosti a pochopením, jednak proto, že se zastavovali pouze ke krátkému a přechodnému pobytu, neboť se neustále „vláčili“, tj. územně přemísťovali po svých nekonečných kočovných trasách a jednak proto, že odměnu si zajišťovali výměnou za výsledky svých řemeslných dovedností a příležitostné práce nebo poskytováním různých druhů zábavy a „mámení“,

1 <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18785>

2 <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18785>

3 Horváthová, J. *Základní informace o dějinách a kultuře Romů*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 1998, str. 7

4 Taktéž str. 7

jako bylo předpovídání budoucnosti a černé magie. Po čase to u hluboce věřícího obyvatelstva začalo budit nedůvěru.

Dalším momentem, který přispěl ke změně vztahu k Romům, byly domněnky o jejich příslušování nejprve mongolským, posléze tureckým nájezdníkům. Mezi obyvatelstvem se šířily nepodložené zvěsti o špehování a paličských službách ve prospěch orientálních kmenů.¹

Podstatnou příčinou ochladnutí místního obyvatelstva ve vztahu k Romům byl zajisté **parazitický způsob života** některých z nich. Romové byli ze začátku domácími obdarováni almužnami, ty však nemohly být řešením jejich situace. Bez trvalé držby půdy bylo zajištění obživy pro celou rodovou skupinu velmi obtížné. A tak se Romové dopouštěli především polního a lesního loupežení, krádeží drobných hospodářských zvířat...²

Společnost jako celek však přicházejícím romským skupinám nedůvěrovala a poměrně záhy si o nich vytvářela a pak nepřetržitě tradovala různé mýty a stereotypy. Byl dokonce obviňováni z těžkých zločinů, zvláště ze zločinu žhárství. Romové už svým vzhledem připomínali jakési nezvyklé až exotické bytosti. Jejich snědá pleť a dlouhé černé vlasy byly podle dobového vkusu šeredné a odpudivé. Rovněž romské oděvy a ozdoby se zdály podivné a nepatřičné.³

Situace se zhoršila vydáním mandátu o vypovídání Romů ze země českým králem Ferdinandem I. Po jeho vydání nastal v českých zemích hon na Romy, kdy se postupně zpřísnily tresty o pobytu romského obyvatelstva na našem území. Situace byla podobná, ne-li stejná i v ostatních státech Evropy – tím se Romové dostávali do bludného kruhu. Majoritní společnost pro ně v této době představovala úhlavního nepřítele, a to jak panovnická a vrchnostenská moc vydávající protiřímské reskripty či nařízení, tak i běžní obyvatelé, kteří tato nařízení plnili často důkladněji než museli. Tímto způsobem byly položeny základy hluboké nedůvěry mezi vládoucí společností a romskou minoritou. Za vypjaté situace se romská rodina naučila držet víc při sobě, vytvořila si tak pevné vazby, že se stala a naprosto soběstačnou a na okolí nezávislou institucí.

1 Horváthová, J. *Základní informace o dějinách a kultuře Romů*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 1998, str. 7

2 Taktéž str. 9

3 Černá, M. Davidová, E. Holonek, K. *Černobílý život*. Praha: Gallery, 2000, str. 37

2.3 Rasismus moderní doby

Na území České republiky žije již několik staletí svébytná etnická skupina Romů, která je nepochybně zvláštním socio – kulturním fenoménem ve skladbě obyvatelstva naší země žádná jiná skupina obyvatel se neodlišuje tak výrazně na základě své etnické či národnostní příslušnosti, a to především zvláštnostmi svých kulturních tradic, hodnotových postojů, svojí jazykovou situací, životními ambicemi a konečně také barvou pleti. Žádná jiná etnická, ale i sociální skupina nevykazuje tak nízkou úroveň vzdělanosti a kvalifikovanosti, není tak ohrožená sociálním propadem, nezaměstnaností a kriminalitou.¹

Není také sporu o tom, že ve společnosti existují projevy rasismu, ať skrytého, či otevřeného, které daleko překračují rámec toho, co můžeme označit jako nedorozumění a nedostatek komunikace.²

Diskriminace, včetně diskriminace rasové, není v současné době státem příliš sledovaným jevem, a to i navzdory faktu, že téměř jistě k tom dochází na trhu práce, v oblasti poskytování služeb a pravděpodobně i v oblasti vzdělávání.³ Diskriminace v oblasti školství je zatím zcela neprozkoumaná. Lze však předpokládat, že systém státního i soukromého školství strukturální diskriminaci rozhodně nevyklučuje. Konkrétní případy přeřazování romských dětí do zvláštních škol, chování některých učitelů k rasově odlišným dětem, vyšetřování pedagogicko-psychologických poraden nasvědčují tomu, že v této oblasti diskriminace, zatím neidentifikovatelná, probíhá.

Společnost zatím rasovou diskriminaci příliš nerozeznává a diskriminační chování je zaměňováno např. projev svobody podnikatele vybrat si koho zaměstná...⁴jako zvláštní a obecně přijímané odůvodnění faktické rasové diskriminace je zejména v případech diskriminace strukturální používáno tvrzení o „rovnosti všech“, přičemž je chápáno ve smyslu „všichni jsou stejní“.

95/1974 Sb. o Mezinárodní úmluvě o odstranění všech forem rasové diskriminace

1 Frištenská, H. *Romové – reflexe problémů*. Praha: SOFIS, 1997, str. 34

2 Černá, M. Davidová, E. Holonek, K. *Černobílý život*. Praha: Gallery, 2000, str. 168

3 Šišková, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998, str. 23

4 Taktéž str. 23

Výraz "rasová diskriminace" v této úmluvě znamená jakékoli rozlišování, vylučování, omezování nebo zvýhodňování založené na rase, barvě pleti, rodovém nebo národnostním nebo etnickém původu, jehož cílem nebo následkem je znemožnění nebo omezení uznání, užívání nebo uskutečňování lidských práv a základních svobod na základě rovnosti v politické, hospodářské, sociální, kulturní nebo v kterékoli jiné oblasti veřejného života.¹

Sociologické výzkumy veřejného mínění obyvatel naší většinové české společnosti v 90. letech vykazují v porovnání s ostatními zeměmi vysoké negativní postoje vůči jiným národnostem či etnickým skupinám – až 85% populace přiznává negativní postoje. Zaujímají je i skupiny lidí, které jinak na Západě vykazují postoje tolerantní či neutrální: vysokoškoláci, středoškoláci, věřící nebo lidé bez osobních negativních zkušeností s cizinci.

Postavení Romů v české společnosti je i dnes velmi špatné a členové romské komunity jsou vesměs vnímáni jako asociální skupina, postižená vysokou kriminalitou, nízkou úrovní vzdělanosti, vysokou nezaměstnaností a neochotou přijímat pravidla hry, které česká společnost přijala za své a z nichž nehodlá nic slevovat. Jen malá část společnosti je ochotna přiznat Romům status národnostní menšiny, která se přece jen znatelně integruje do společnosti a která přece jen má formující se inteligenci. Ani ty ovšem nejsou nijak skvělé. Romové musí také učinit vstřícný krok vůči majoritě a zaměřit se nejen na prosazování materiálních zájmů a potřeb, ale soustředit se i na propagování zásad přísného dodržování – nejen trestních – norem romské minority.²

Existují dva projevy rasismu – **otevřený a skrytý**:

Mezi otevřené projevy rasismu patří násilné útoky členů **hnutí skinheads**, hlavně proti Romům, ale i proti příslušníkům jiných etnik a dokonce i proti jejich sympatizantům. Veřejnost zůstává k těmto útokům poměrně lhostejná.

Pokud jde o skryté projevy rasismu, pak lze jmenovat především velmi vysokou nezaměstnanost uvnitř romské komunity, která mnohonásobně překračuje procento nezaměstnanosti obecně. Vysoká nezaměstnanost totiž neplyne jen z nízké úrovně vzdělanosti a kvalifikace příslušníků romského společenství nebo nechuti části Romů

1 **Zákon č. 95/1974 Sb.** o Mezinárodní úmluvě o odstranění všech forem rasové diskriminace.

2 Černá, M. Davidová, E. Holonek, K. *Černobílý život*. Praha: Gallery, 2000, str. 158

přijmout zaměstnání, kterou ovšem umocňuje současný systém sociálních dávek, ale podílí se na ní neochota zaměstnavatelů přijmout Romy do zaměstnání. Druhým silným projevem skrytého rasismu je velmi častý zákaz vstupu Romů do restauračních nebo jiných veřejných zařízení. Česká obchodní inspekce je schopna pouze pokutovat podnikatele, u nichž se podaří tuto neomalenost prokázat, a to jenom ve správním řízení. Tento projev je ostudou české společnosti.¹

Přesto ale v roce 1995 byly schváleny novely zákonů:

- Od 1.9. 1995 nabyla účinnosti novela trestního zákona, která zvyšuje všechny trestní sazby pro trestné činy s rasovým motivem průměrně o další jeden rok odnětí svobody.²

z.č.152/1995 Sb. Novela tr. zákona, tr. řádu, zák. o Policii ČR

§221

„Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán, spáchá-li takový čin na jiném pro jeho rasu, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je bez vyznání.“³

- Od 1.6.1995 jsou státní zástupci povinni razantně a urychleně žalovat trestné činy s rasovým motivem.

- K 31.10.1995 byla na všech úrovních Policie ČR zavedena jednotná evidence přestupků a trestních činů s rasovým motivem.⁴

Také orgány činné v trestním řízení často selhávají, což je dáno nedostatkem profesionality, ale často i úmyslnou nedostatečností při vyšetřování. Je to zajisté způsobeno tím, že mnoho policistů ve své práci podléhá předsudkům a mnozí ze státních zástupců a soudců podléhají nepřiměřeně svému okolí. V podstatě dosud platí, že vynést

1 Černá, M. Davidová, E. Holonek, K. *Černobílý život*. Praha: Gallery, 2000, str. 163

2 Šišková, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998, str. 25

3 **Zákon č. 152/1995 Sb.** Novela tr. zákona, tr. řádu, zák. o Policii ČR

4 Šišková, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998, str. 26

spravedlivý rozsudek vyžaduje jistou dávku statečnosti, kterou řada našich soudců vždy nemá.¹

Nejideálnější by bylo začít se o orientovat na oblast prevence. Oblast prevence je však velmi těžké ovlivnit z pozic státní moci (výchova v rodině, ovlivňování kulturou, uměním, médií). Jediná oblast, která je pod přímým vlivem státu, je oblast vzdělávání a školní výchovy. Je třeba konstatovat, že v této oblasti neudělal stát dosud skoro nic.²

2.4 Shrnutí

Bohužel už od narození přebíráme názory ostatních na to, co je dobré, špatné, správné a nesprávné. Už tehdy se rodí předsudky, které budou až do smrti zkreslovat náš pohled na svět. Tomuto jevu nikdo nedokáže zabránit, i když nám už ve školkách říkají jak jsou si všichni rovni, jak si máme navzájem pomáhat....

V České republice se dnes často setkáváme s tím, že se nesprávně klade téměř rovnítko mezi předsudky a diskriminací. Dokonce i někteří odborníci v oblasti sociologie aj. tvrdí, že etnické klima v České republice je velmi špatné a inklinující k diskriminaci především vůči Romům. Toto pojetí je vědecky nesprávné. **Chová-li někdo předsudky vůči příslušníkům jiného etnika či rasy, nedopouští se tím ještě diskriminace – ta se projevuje až faktickým jednáním.** Diskriminace se totiž týká negativních akcí, které vylivají z předsudku. Někdo, kdo je pod vlivem předsudku, se může za určitých situací dopouštět diskriminace. Když se předsudky daří držet pod kontrolou společnosti, pak se proměňují v diskriminační akty. Jestliže se však ve společnosti předsudkům nekladou dostatečné překážky, pak se předsudky projeví diskriminačním jednáním, které se podle intenzity liší od prostého sociálního vyhnutí se až k činům extrémně agresivním.

Je třeba objektivně říci, že se česká vláda přibližně od roku 1995 snaží tomuto nepříjemnému a nebezpečnému trendu ve společnosti čelit. Je to mimo jiné i proto, že jí státy Evropské unie v tomto směru velmi tvrdě kritizují, a také proto, že exodus Romů do západních států Evropy není přijímán s pochopením. To vše nutí vládu přece jen ke konkrétnějším krokům k potírání rasismu v českých zemích.¹

¹ Černá, M. Davidová, E. Holonek, K. *Černobílý život*. Praha: Gallery, 2000, str. 163

² Šišková, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998, str. 26

Položit si otázku, zda může mít český národ určitý charakter, který by nějak ovlivňoval vznik a míru předsudků (které jsou často příčinou diskriminace), je téměř nutné. Zdá se, že Češi opravdu mají sklon mít negativní předsudek ke všem, kteří neodpovídají jejich představám o normě, jak to ostatně potvrzují výsledky výzkumu Projekt tolerance – 80 % dotázaných vadil odlišný životní styl Romů, 50 % respondentů mělo k Romům antipatii na základě jejich odlišných životních hodnot.

Berme ale na vědomí, že každý z nás má jiné povahové vlastnosti než ten druhý. Lidské vlastnosti se totiž nevyhýbají žádnému etniku, národu či národnosti. Někteří se snaží vytěžit ze situace hlavně pro sebe a někteří jsou ochotni pro zlepšení celku vyvinout velké úsilí, obětovat svou vlastní kariéru, bohatství a pohodlí. Lidé se mohou dělit na obětavé, hodné, dobré, a na druhé straně jsou lidé zlí, sobečtí a nemorální. Ono je strašně jednoduché hodnotit jedince jen podle toho, jaké barvy je jeho plet'.

3 Rodinné vazby, zvyky

Rodina tvoří základ státu. V dnešní době ale většina mladých lidí rodičovské povinnosti odkládají co se dá, svého prvního potomka čekají kolem třiceti let. Je to způsobeno jednak dobou, kdy si mladí lidé chtějí užívat života, cestovat, vzdělávat se, ale i „podporou“ státu.

Přesto všechno je ale snem každého romského páru mít co nejdříve rodinu. Protože pro Roma je rodina zásadní prioritou v jeho životě. Jenže vysoká porodnost romského obyvatelstva je vážným problémem. Ne pro porodnost samu o sobě, ale především proto, že se děti rodí v drtivé většině případů do nevhodného sociálního prostředí, které nezaručuje jejich plný rozvoj.

3.1 Struktura romské komunity

Romem je přirozeně především ten, kdo se k tomu hlásí. Podle tohoto kritéria bychom měli v ČR méně než 40 tisíc Romů, protože podle výsledků sčítání lidu v roce 1991 bylo k romské národnosti přihlášeno jen 33 tisíc občanů a jejich dětí.¹ Proto je ze strany státních úřadů poměrně obtížné realizovat plošně kroky, které by byly romské komunitě ku prospěchu. Příkladem je oblast školství, kde byla potřeba vymyslet výraz „žák z kulturně odlišného a sociálně znevýhodňujícího prostředí, jehož mateřskou řečí není čeština“, aby mohl být učiněn průlom do uzavřeného kruhu romské neprofesionality.²

Vztahy majoritní společnosti k Romům a naopak nelze posuzovat jen obecně, ale především v rámci určitého regionu. Je mnoho okresů, kde o konkrétním soužití s Romy vůbec nic nevědí, nemají s Romy zkušenosti s tedy ani potřebu se těmito otázkami zabývat. Avšak na severu Čech, v okresech Chomutov, Most, Teplice, Ústí nad Labem či Děčín, ve kterých je podíl romské populace na celkovém počtu obyvatel největší je zcela jiná situace.

¹ Říčan, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Praha: Portál s.r.o., 1998, str. 33
² http://www.teplice-city.cz/sasm/soubory/neznamy_romove_balabanova.doc

Zhruba čtvrtina z celkového počtu Romů žije v Ústeckém kraji (1 905 dle sčítání lidu, domů a bytů 2001), kde představují také nejvyšší podíl z úhrnu obyvatelstva. Druhé místo patří kraji Moravskoslezskému, kde žije stabilně zhruba pětina romské populace (1 797 dle sčítání lidu, domů a bytů 2001)...Nejméně Romů žije v Jihočeském kraji (613 hlásících se ke své národnosti) s výjimkou Českého Krumlova.

Dnešní romské obyvatelstvo v českých zemích představuje vlastně třetí až čtvrtou generaci slovenských a v omezeném množství i maďarských Romů, kteří přišli bezprostředně po skončení druhé světové války v souvislosti s osídlováním pohraničí.

Romské obyvatelstvo představuje progresivní typ věkové struktury, pro který je charakteristický vysoký podíl dětí a velmi nízké zastoupení starých osob. V současné době je plodnost Romů zhruba dvakrát vyšší ve srovnání s úhrnem obyvatelstva.¹

Největší skupina Romů na našem území (80%) jsou Servike Roma – Slovenští Romové, další skupinou, která žije na našem území jsou Vlacha Roma (10%) – olašští Romové – pokládání za vyšší vrstvu, malou část romské etnické skupiny tvoří Ungrike Roma (maďarští Romové) a Sintí (němečtí Romové).²

Olašští Romové používají jazyk, kterému jiné romské skupiny nerozumí. Oni se tímto jazykem dorozumí s naprostou většinou olašských Romů žijících nejen v Evropě, ale všude na světě. Ostatní Romové do svého jazyka přijímali mnohé výrazy z jazyků obyvatel zemí, kde se v minulých dobách Romové delší čas na své pouti ze své původní indické pravlasti zdržovali. Olašští Romové se nikdy neživili prací svých rukou ve smyslu manuální práce a nikdo je k tomu pravděpodobně nikdy nepřinutí. Živí se překupnictvím, dříve speciálně překupnictvím koní, věštestvím a drobnými krádežemi. Ve společenství olašských Romů, které je přísně uzavřené, existuje dodnes vzájemné soudržnost postavená na jasně určených, byť nepsaných zákonech, které znají jenom příslušníci tohoto společenství. Začal-li některý z jejich příslušníků pracovat takovým způsobem, který neodpovídá jejich tradicím a představám, byl okamžitě ze společenství vyloučen.³

Romská etnická skupina žije na evropském území v 21. století ve struktuře rodových klanů. Pro Romy termín „rodina“ (familia, fajta) nepředstavuje intimní jednotku – manželský pár a jedno či dvě děti, případně prarodiče, ale veškeré široce rozvětvené příbuzenstvo, čítající často několik stovek lidí. Příslušnost k rodině (de facto -

1 http://www.tf.jcu.cz/cz_lmenu/katedry/praktik_teol/materialy/uvod%20do%20romistiky.doc

2 http://www.teplice-city.cz/sasm/soubory/neznami_romove_balabanova.doc

3 Šišková, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998, str. 77

k rodu) je pro jednotlivého příslušníka největší hodnotou, znamená pro něj jistotu zázemí a bezpečí.¹

Vše, co příslušník rodiny dělá, dělá pro přežití rodu. Přežití rodu je největší životní hodnotou, které se podřizuje všechno osobní. V tísní se každý mohl spolehnout na příbuzné, nikdo nezůstal opuštěn. Do jisté míry je tomu tak dodnes, například Rom v domově důchodců je výjimkou. Přesto za poslední generace romská rodina zeslábla. Dnes mladá romská matka není schopna navázat patřičný vztah k dítěti a nechá je v porodnici.² Nebo se snaží po porodu utéct z porodnice co nejdříve, protože má strach, že ji manžel doma podvádí. Existuje ale i druhý důvod, proč romská matka odvrhne vlastní dítě. Když se totiž mladá romská rodina rozpadne, žena si pak těžko najde muže nového, protože ti často cizí dítě odmítají.³ Ale sílící nepřátelství mezi Romy a bílými však tyto vztahy přirozeně posiluje.

Romská komunita je rozdělena do mnoho společenských vrstev – **kastovních skupin**. Každá rodina patří do určité kastovní skupiny. Postavení rodiny v romské komunitě je určováno nikoli sociálním nebo společenským postavením v majoritní společnosti, ale je po staletí určováno způsobem obživy rodiny – tradičním řemeslem a rituální čistotou rodu.

Romové dělí sami sebe do dvou hlavních skupin – **žuže** (čistí) a **meľale** (nečistí). Příslušnost rodin v těchto dvou skupinách se dědí z generace na generaci a vymanění se ze skupiny nečistých je možné pouze sňatkem s příslušníkem rodiny příslušící k čistým. V těchto dvou hlavních skupinách je pak dále rozděleno postavení jednotlivých rodin podle tradičního způsobu obživy. Nejvýše postavené jsou rodiny – **lavutaris** (hudebníků), **lovari** (koňští handlíři, obchodníci), **kalderaši** (kotláři). K níže postaveným rodinám patří **kováři**, **košíkáři** a další.

Spory mezi čistými a nečistými rodinami jsou běžné a často pro příslušníky nepoučené majoritní většiny nepochopitelné. Bariéra mezi hlavními dvěma skupinami je neprostupná a často si příslušníci různě postavených rodin nesesdnou společně za jeden stůl. Výjimkou nejsou ani předáci různých romských politických hnutí a seskupení.⁴

1 http://www.teplice-city.cz/sasm/soubory/neznami_romove_balabanova.doc

2 Říčan, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Praha: Portál s.r.o., 1998, str. 46

3 Horňák, L. *Rómsky žiak v škole*. Prešov: Grafotlač, 2005

4 http://www.teplice-city.cz/sasm/soubory/neznami_romove_balabanova.doc

3.2 Vlastnosti přisuzované Romům

Charakteristickým znakem romské populace je vysoké, málo regulovaná plodnost během celého reprodukčního období, zatímco ostatní ženy končí reprodukci zhruba kolem 30let věku. Vysoká plodnost romských žen ovlivňuje zpětně věkovou strukturu romské populace a má za následek vysoké zastoupení dětí a sekundárně osob v reprodukčním věku.

Obraz o postojích k Romům dotvářejí názory na dobré a špatné vlastnosti, které jim majoritní respondenti přisuzují. Majoritní respondenti hodnotili na Romech kladně především jejich soudržnost (21%) a muzikální talent (20%). Zároveň se však v 18% vyskytl názor, že Romové žádné dobré vlastnosti nemají. Mezi negativní vlastnostmi se nejčastěji vyskytly nepřizpůsobivost (36%) a agresivita a kriminální chování (27%).¹

<u>Dobré vlastnosti přisuzované Romům</u>	Procenta
Péče o rodinu	11
Pracovitost	2
Soudržnost	21
Umělecký talent	20
Lidské kvality	14
Umění se radovat	14
Žádné	18
Celkem	100
Majorita = 791	

Tabulka 1 Dobré vlastnosti přisuzované Romům

Zdroj: Navrátil, P. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. Praha: Portál, 2003.

¹ Navrátil, P. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. Praha: Portál, 2003, str. 122

Špatné vlastnosti Romů	Procenta
Agresivita a kriminální chování	27
Nepřizpůsobivost	36
Nepoctivost	10
Nevhodné hygienické návyky	13
Negativní pracovní návyky	13
Vadí všechno	1
Celkem	100
Majorita = 873	

Tabulka 2 Špatné vlastnosti přisuzované Romům

Zdroj: Navrátil, P. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. Praha: Portál, 2003.

Pro Romy konflikty neznamenaají agresí či spor, ale způsob vytváření kontaktu, který jim umožňuje prožívat emoce ve vztahu, což je pro jejich citový život specifické. Samozřejmě pro příslušníky většiny jsou tyto projevy chování neakceptovatelné, nebo přinejmenším neobvyklé. Omezení kontaktu, kterému dává přednost majorita, je pro její příslušníky způsobem, jak uniknout z napětí a zajistit si pocit vnitřního bezpečí. Toto jednání ovšem příslušníky romské minority neuspokojuje – nejenže nemohou navázat vztah, ale vážně i vytvoření pouhého kontaktu.

Majoritní sousedé vnímají jako pozitivní vlastnost Romů jejich soudržnost, ale přesto pro ně způsob, jakým se projevuje, není akceptovatelný. Možným vysvětlením může být, že hodnota soudržnosti nemá pro členy majority takovou váhu na hodnotovém žebříčku, neboť je pro ně důležitější etiketa.¹

¹ Navrátil, P. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. Praha: Portál, 2003, str. 122

Celkem zajímavé je i srovnání o tom, co upřednostňují Romové ve svém životě a co si myslí o majoritní většině a obráceně.

<u>Co je pro Romy v životě nejdůležitější</u>	Procenta
Rodina, komunita	43,8
Zdraví	14,8
Rovnoprávnost	13,9
Materiální hodnoty, sociální jistoty	12,5
Práce	8,6
Příjemný, pohodlný život	5,9
Rasismus	0,5
Celkem	100
Romové = 859	

Tabulka 3 Důležitost v romském životě dle Romů

Zdroj: Navrátil, P. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. Praha: Portál, 2003.

<u>Co je pro příslušníky majority v životě nejdůležitější</u>	Procenta
Materiální hodnoty	43,9
Rodina	16,6
Práce, kariéra	12,7
Zdraví	8,7
Humanitní ideály	7,2
Odmítání jiných, povyšování se	6,5
Příjemný, pohodlný život	4,4
Celkem	100
Romové = 689	

Tabulka 4 Důležitost většinové populace dle Romů

Zdroj: Navrátil, P. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. Praha: Portál, 2003.

<u>Co je pro Romy v životě nejdůležitější</u>	Procenta
Rodina, komunita	49,1
Materiální hodnoty, sociální jistoty	22,7
Příjemný, pohodlný život	11,6
Rovnoprávnost, humanitní ideály	8,6
Přiživovat se na společnosti	6,6
Práce	1,4
Celkem	100
Majorita = 839	

Tabulka 5 Důležitost v romském životě dle majority

Zdroj: Navrátil, P. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. Praha: Portál, 2003.

3.3 Odlišnost od většinového obyvatelstva

Uvažujeme-li o dětech a mládeži a jejich výchově, nemůžeme pominout společenskou situaci, ve které vyrůstají. Tato doba nese sebou mnohá úskalí. Často se mluví o ztrátě hodnot – tradiční hodnoty jsou zpochybněny, nové nejsou zakotveny. Chybí řád na který by se dalo spolehnout. Žijeme rychleji, vše se akceleruje, i vývoj biologických potřeb, člověk není schopen se na rychlé změny adaptovat. Člověk žije v umělém světě, je manipulován, reklama vytváří pseudopotřeby. Umělá realita ovládá člověka i jeho vztahy. Člověk si v takovém světě ale nerozumí, ohrožuje se pak víc než kdy jindy. V této chvíli si má jedinec uvědomit svou příslušnost k rodině, protože pokud toto vědomí chybí, vzniká ve společnosti chaos, jedinec se pak snaží identitu získat ohraničením se, dochází k anonymním projevům násilí, zabíjení, válkám, k netoleranci ke všemu co je odlišné, čemu nerozumí.¹

Svět romského dítěte není totožný se světem českých dětí. Romové se dosud společensky stýkají převážně mezi sebou, mluví jen spolu s ostatními našimi občany se setkávají jen na pracovištích, v úřadech a na ulicích. Vzájemné předsudky vedly

¹ Šišková, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998, str. 124

k distanci, sociální kontakt je minimální a představy jedné skupiny o druhé jsou značně zkreslené. Obě komunity tak žijí spíš vedle sebe než spolu.

Romská rodina má dodnes mnohem větší počet dětí, v rodině však zpravidla žijí i další příbuzní, pro nás někdy tak příbuzensky vzdálení, že čeština ani pro takové příbuzenství nemá ani slovo.

Složité vnitřní vztahy romského rodu a dodržování nepsaných zákonů jednotlivci jsou pak hlavní náplní hovorů Romů. Zcela jinak jsou však postavena „tabu“ – u Romů k nim například nepatří sex, a to i přes to, že cudnost ve smyslu zahalování je zde zpravidla vyžadována ve větší míře než v ostatní populaci. Bez uzardění Romové mluví o vězení, násilí nebo o dlužích. To vše potom slyší malé dítě, které to potom prezentuje dál.¹

Jazyková výchova

Jazyková výchova v romských rodinách probíhá zcela jinak. Zatímco česká maminka na dítě pořád mluví, jako by dítě matce rozumělo, romská maminka mluví se svými příbuznými v bytě a na dítě promluví jen tehdy, když po něm něco chce. O kojence se romské matky starají s velkou láskou a něhou. Díky této rané péči jsou Romové po celý život taktilnější a množství dotyků slouží ke komunikaci, v níž není třeba slov. Matka má s malým dítětem velice pevnou vazbu, je s dítětem sjednocená, je zde mnoho empatií, tudíž slova jsou někdy zbytečná.

Nepřekvapí tedy, že romské děti začínají mluvit o něco později. Když už ale umí mluvit, tak se jim nedostává dobrá jazyková výchova jak u dětí českých. Protože romská maminka dále nerozvíjí slovo, které jí dítě říká a nebo jí stačí, když dítě ukáže na věc prstem a maminka hned pochopí co po ní dítě chce. Nedostatkem romského dítěte není dvojjazyčnost nebo neznalost vyučovacího jazyka. Jeho nedostatkem je malá slovní zásoba, slova jsou velmi obecná, široká, pojmy jsou nepřesné. Problém je nutný hledat rodině, i když pro komunikaci v rodině tato slovní zásoba bohatě stačí. Zpřesňování slov je nutné pro právní nebo obchodní jednání, pro technické užívání jazyka. Pro sdělování citů je naprosto zbytečné. Evropské děti umějí jazykem lépe sdělovat obsahy, romské děti city. Tvrdý jazyk nám usnadňuje řešení technických problémů, v citové oblasti nás však

¹ Šišková, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998, str. 157

nechává na holičkách. Romské děti častěji strádají materiálně, citové strádání většinou neznají.¹

Výchova ke kázni

Romské děti přicházejí do školy s jinými návyky kázně a pořádku. Také pojetí, co je to pořádek a co kázeň, je v romských rodinách jiné. Malé děti se mnohem delší dobu obsluhují, nevedou se k samostatnosti. Chlapci se pak samostatnosti v sebeoblaze nevedou vůbec, vše dělá matka nebo starší sestra. Postavení starší sestry je v rodině významné, téměř vše dělá za ostatní a v důsledku toho dost často nemá čas ani pro sebe. Proto se nezdá stává, že nejstarší sestra má ve škole nejhorší prospěch. Jinak dívky, více vedené k poslušnosti a pořádku, jsou ve škole úspěšnější než chlapci.² V romské rodině je každý rovnocenný k druhému, tudíž v rozhovoru jsou také všichni rovnocenni. To může někomu připadat jako nevychované a neslušné. Dítě často skáče do řeči bez vyzvání, v tomto směru nechápe, že jeden domluví a po něm mohou mluvit ostatní. A pokud máme tendenci ho za takové chování pokárat, tak se bude cítit ukřivděn. Navíc, romské dítě je velmi netrpělivé. Když mu něco nejde, dost často se rozzlobí a ztrácí o věc zájem nebo pokud se mu hned nemůžeme věnovat, svou přítomnost zdůrazňuje hlasitým povykem a tím vás donutí za ním zajít.

Strukturace času

Evropský čas se člení na minulost, přítomnost a budoucnost, měří se na hodiny, dny a roky. Čas, který je naší vnitřní skutečností, se však člení jinak. Evropský vnitřní čas se člení rovněž na minulost, současnost a budoucnost, ale mezi těmito časy není rovnítko. U starších lidí minulost, u mladších budoucnost tvoří největší část vnitřního času: u obou skupin však přítomnost je redukována na jakési teď, které trvá jen zlomek vteřiny. Jinak řečeno, Evropan uvažuje o čase buď v minulém nebo budoucím čase. Přítomnost zažije Evropan zpravidla jen v situacích, jako je tanec, sjezd na lyžích, alkoholové opojení, ale i ve chvíli bezprostředního ohrožení života. To jsou situace, kdy zmizí minulost i budoucnost a kdy se zažívá jen přítomný čas.

¹ Taktéž, str.18

² Šišková, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998 str. 159

Romové žijí převážně v přítomném čase. Minulost a budoucnost jsou jaksi na okraji vnitřního času. Zatímco my vzpomínáme, Romové si zpřítomňují minulost. Zpřítomnělá minulost má oproti vzpomínce jednu nevýhodu: je přesná a je se vším všudy, tedy i s emocemi, které někdejší události provázely. Zpřítomněnou minulost nejde korigovat rozumem jako vzpomínku, a proto kdo jednou, byť nechtěně ublížil Romovi, již nikdy si nezíská jeho důvěru. Odpouštění souvisí s funkcemi paměti – čas léčí. Romský čas, čas přítomnosti, neléčí.

Romské děti jen obtížně můžeme motivovat přísliby do vzdálenější budoucnosti. Pokud „zpřítomní“ budoucnost, stane se obsahem jejich fantazie, není třeba už vyvíjet úsilí po jejím dosažení, pokud ji nezpřítomní, je mimo představu, není tedy opět důvod vyvíjet snahu.¹

Sourozenecká výchova

Romská maminka se stará s obdivuhodnou péčí o kojence. Tato péče z větší části končí narozením dalšího dítěte. Dítě přechází do péče „starší sestry“. „Starší sestrou“ nemusí být vždy opravdová starší setra, ale třeba i mladší setra matky, teta, neteř... Ve všech případech však nezletilá osoba ženského pohlaví, často samo dítě jen o málo starší než dítě svěřené.

Výchova v rodině může být rodičovská, babičkovská nebo sourozenecká. Rodičovská výchova je ambiciózní a zkušenostní. Rodiče již mají nějaké zkušenosti se světem a mají ambice pro své děti dosáhnout toho nejlepšího, i za cenu jejich tvrdšího vedení. Babičkovská výchova je zkušenostní, ale neambiciózní. Starší lidé mají mnoho zkušeností: „Život byl dlouhý, za mnoho nestál, a to nejhezčí – dětství – to mi kazily povinnosti, tak proč bych to dělal tomu dítěti.“ Sourozenecká výchova je ambiciózní, ale bez zkušeností. Starší sourozenec chce, aby byl mladší sourozenec lepší, ale má dosud malý rozhled a vlastně neví, co to je být lepší. V romských rodinách probíhá převážně „sourozenecká výchova“. První dítě má matka zpravidla velmi brzy, kdy sama nemá dost životních zkušeností, a o další se stará „starší sestra“.²

1 Šišková, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998, str. 160

2 Taktéž, str. 161

Výchova k samostatnosti

Samostatnost má v evropské společnosti vysokou hodnotu. Nebýt odkázán na druhé, umět si pomoci sám, nikoho se nedoprošovat, obejít se bez druhých – to vše považují Evropané za pozitivní. Rom není nikdy sám, vždy má kolem sebe své lidi, kteří mu se vším pomáhají. Rozhodování je zpravidla kolektivní, každý, včetně dětí může do rozhodování zasahovat, ale k rozhodnutí se dojde společně a společné rozhodnutí všichni akceptují. Výchova k samostatnosti zde nemá místo. Solidarita se všemi, kteří patří do rodiny, rodinné pouto, je samozřejmostí. Rodina je jediným zdrojem bezpečí a zárukou uspokojování všech potřeb, především potřeb psychických. Důležité je i sebehodnocení. Rom pociťuje svou hodnotu jako hodnotu své rodiny. Mluvit před Romem negativně o členech jeho rodiny je urážkou jeho samotného, chválit členy jeho rodiny je jako chválit jeho.

Motivace romského dítěte apelacemi na jeho individuální hodnoty je neúčinná. Míchání se do rodinných hodnot, bez jejich důkladné znalosti, je nebezpečné.

Také samostatnost a individualita má svou stinnou stránku. Samostatnost vede k sobectví a necitlivosti k druhým. Individualita je do značné míry založena na sebeklamu, že ty druhé nepotřebujeme. Ale život nás občas zaskočí a pracně vybudovávaná individualita se zhroutlí jako domeček z karet.¹

Výchova k nedůvěře a strachu

Zkušenosti Romů s majoritní společností jsou otřesné. S výjimkou krátkého období po příchodu do Evropy, kdy byli přijímáni na šlechtických dvorech, vítáni ve městech a od císařů a králů dostávali průvodní listy. Čteme-li dějiny Romů, lehce zjistíme, kdo koho utiskoval jen proto, že byl jiný. Pokud se dnes většina rasistů ohání „vysokou kriminalitou Romů“, je třeba si položit otázku, co bylo dříve.

Romové na minulost nevzpomínají, oni minulost zpřítomňují. To neplatí jen o vlastní minulosti, to platí i o minulosti celých rodů. A zpřítomněná minulost má stejnou prožitkovou sílu jako přítomnost. Není divu, že nám nedůvěřují, že žijí ve strachu z nás, že i za každým krokem z naší strany hledají past.

¹ Šišková, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998, str. 162

Malý Rom je ve svém strachu z „bílých“ utvrzován od prvního setkání. Distance, to je to nejmírnější, co zažívá. Diskriminace, i když není podložena žádným legitimním aktem, je všeobecná. Rasistické výroky se považují za normální a zní i z úst politiků v televizi nebo učitelů ve školách. V poslední době se rasově motivované násilí zvyšuje a nejhorší na tom je fakt, že nikoho nepohoršuje, ba naopak, všichni to omlouvají jako „boj proti kriminálním živlům“.¹

Spolupráce s rodiči romských žáků

Předpokladem úspěchu je úzká spolupráce s rodiči romských dětí. Učitelé by si s nimi měli předem prodiskutovat všechny záležitosti týkající se jejich dětí ve škole, vč. Školního stravování, pobytu v družině či školním klubu, výletů, problému plynoucích ze zdravotního stavu dítěte. Zároveň zdůrazňovat důležitost pravidelné školní docházky i domácí přípravy.

Spolupráce s rodiči žáků je všech případech žádoucí. U romských dětí to platí dvojnásob. Učitel romských dětí by měl vědět, že motivace romského žáka apelacemi je neúčinná. Míchání se do rodinných hodnot, bez jejich důkladné znalosti je nebezpečné. Dobře míněná pochvala, např. „jsi lepší než tvůj starší bratr“, může úplně demotivovat, protože není úlohou romského dítěte být lepší než ten, kdo je lepší uznaný rodinou.

Má-li učitel navázat spolupráci, musí učinit několik vstřícných kroků. Předvolání rodičů do školy jen tehdy, když dítě něco provede, je tou nejhorší možnou formou navázání kontaktu. Stejně tak očekávání, že se rodiče dostaví sami nebo že přijdou na rodičovskou schůzku, se zpravidla nevyplní. Rodiče romských dětí často sami neměli jako děti dobrou zkušenost se školou, a proto neočekávají, že to bude lepší v dospělosti.

Ideální navázání kontaktu je v rodině. Je vhodné být pozván a to i pod záminkou, podívat se na pejska, když vám pozvání nabídne samo dítě. Romové jsou velice citliví na projevy úcty a neúcty. Pokud jim projevujeme úctu, můžeme s nimi vyřizovat i velice nepříjemné věci, pokud z nás vycítí neúctu, nevyřídíme nic. K projevům úcty nepatří jen slova. Srdečné podání ruky často znamená víc. Na návštěvě se chováme, jako když navštívíme své nadřízené. Pokud jsou hostitelé doma přezuti, zásadně nabídneme, že si zujeme boty. Přijmeme nabídnutou židli a nabídnutý nápoj, na židli si sedneme bez prohlížení, je-li čistá. Nápoj si můžeme vybírat, ale ne odmítnout (místo vodky,

¹ Šišková, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998, str. 163

požádáme o sklenici vody). Společně vypitý nápoj symbolicky vytváří mír. Jídlo nebo nápoj můžeme vždy slušně odmítnout, ale vždy požádáme o něco jiného, alespoň tu sklenici vody. V domácnosti vždy něco pochválíme (nikdy nechválíme pořádek a čistotu, to by bylo urážkou, protože to zní, jako bychom čekali špínu a nepořádek). Pochválit můžeme nábytek, obrázek, nejlépe však nejmladší dítě.

Máme-li něco k vyřízení nespěchejme s ním. Nepřišli jsme proto, abychom si vyplnili kolonku v dotazníku, přišli jsme na návštěvu. Spíše poslouchejme, otázky klademe, až když není zbytí.

Před dětmi rodičům prokazujeme úctu a zásadně je nekritizujeme. Pokud jim potřebujeme něco kritického sdělit, zásadně jen mezi čtyřma očima.

Nepodaří-li se nám navštívit rodinu, pozveme rodiče do školy k projednání neutrální věci (sběr papíru, návštěva kin..). Uděláme si čas, abychom nemuseli spěchat. Uvítáme je podáním ruky, nabídneme jim posazení a omluvíme se, že je nemůžeme pohostit. Ani na chvíli se nesmíme chovat neuctivě.

Pokud se nám podaří navázat pozitivní kontakt s rodiči romského dítěte, máme již z poloviny vyhráno. Pokud se nám to nepodaří, může být celá pedagogická práce znehodnocena.¹

3.4 Shrnutí

Romové na našem území představují především poměrně čistý nesmíšený antropologický typ. Jsou nápadně tmavé pleti, tmavovlasí, tmavoocí, zpravidla menšího fyzického vzrůstu. Vezmeme –li v úvahu, že na našem území žijí cca 600 let a přitom nedošlo k splynutí s ostatním obyvatelstvem, ani biologicky, ani sociálně, je nutno považovat dnešní skutečnost za určitou zvláštnost společenského vývoje vůbec. Romové totiž uvažují naprosto jinak než majorita. Už jenom díky hodnotám, které preferují, a kterých chtějí dosáhnout. I v dnešní době, mladé romské dívky chtějí brzy založit rodinu a mít hlavně zdravou rodinu. Materiální hodnoty pro ně nehrají až tak důležitou roli, protože ví, že jejich velká rodina jim kdykoliv pomůže. Citové vazby jsou natolik silné, že jen na výjimky neodcházejí romské děti od svých rodičů. Málokteré romské dítě, opustí svou rodinu, aby poznalo svět. A pokud tak učiní, většinou se zajímá o možnostech co

¹ Šišková, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998, str. 164

s životem dál, protože ho jeho vlastní rodina „brzdí“, nemůže díky ní poznat a pochopit svět kolem sebe.

4 Vzdělávání romských dětí

Romské děti často neuspějí již v první třídě základní školy a buď musí opakovat ročník, nebo se uvažuje o jejich přeřazení do zvláštní školy. Přistoupí-li se k druhé možnosti, jsou děti často skutečně přeřazeny, protože podobně neúspěšné jako ve školních lavicích jsou i v psychologických testech, na základě kterých se o přeřazení do zvláštní školy rozhoduje. Přeřazení často napomohou i rodiče, kteří se nejen nebrání tomuto rozhodnutí, ale naopak se ho často dožadují. Dítě je pak ve zvláštní škole spokojeno, pomalejší postup a individuálnější přístup mu vyhovují.

I když se později ukáže, že intelektové vlastnosti dítěte jsou průměrné, případně nadprůměrné, zpětné přeřazení do základní školy je prakticky neuskutečnitelné. Přitom absolvování zvláštní školy celoživotně stigmatizuje a umožňuje jen omezený výběr budoucího povolání. Tak se stává, že chytří Romové nemohou pracovat v oborech odpovídajících jejich kvalitám a často svou invenci a kreativitu uplatní v protispolečenské činnosti. Ztráty, které z toho společnosti vznikají, jsou nedozírné. Na počátku je však pouhá školní neúspěšnost romského dítěte v první třídě základní školy.

Nejčastější chybou, které se pedagogové dopouštějí, je předpoklad, že romské dítě je v podstatě stejné jako české dítě, jen je poněkud „zaostalé“. Představa, že můžeme doplnit znalost vyučovacího jazyka a pak se vše samovolně zlepší, je zavádějící. I když lze vítat každý upřímně míněný pokus o pomoc romským dětem, očekávat od takovéto „střelby naslepo“,výsledek je přehnaně optimistický a dostavující se neúspěch sebou zákonitě přináší skeptický pohled na věc, že se s tím stejně nedá nic dělat.¹

4.1 Multikulturní výchova a její specifika

Pojem multikulturalismus dnes patří k hojně užívaným termínům v oblasti společenských věd, což se odráží i v četnosti pojmu multikulturní výchova ve vědách a výchově a především ve výchovně – vzdělávacích strategiích. Přesto – anebo právě proto

¹ Šišková, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998, str. 156

se bohužel tyto pojmy staly spíše samozřejmou výbavou našeho vyjádření než jejich skutečným pochopením přímo jako východiska vývojových procesů.¹

Interkulturní (multikulturní) vzdělávání považujeme za jeden z nástrojů k vytváření multikulturní společnosti, tj. společnost založená na principu vzájemné rovnosti a rovnoprávnosti jedinců i skupin. Vychází z přesvědčení, že mnohé ze stereotypů, na základě kterých se chováme vůči minoritním skupinám získáváme od dětství, a to i v rámci výchovného působení školy.²

Multikulturní výchově nejde pouze o šíření poznatků či poznávání jiných kultur, nýbrž o porozumění a pochopení jejich odlišností, specifik. Prioritní je v multikulturní výchově orientace na hodnoty, na hodnotovou výchovu tj. na rozvoj osobnosti. Jedině tak jemožno zasahovat do hodnotových orientací žáků a studentů, k čemuž jsou nejvhodnější interaktivní metody a projektové vyučování.³

Interaktivní metody jsou propracované metodické postupy, při nichž jsou žáci motivováni k aktivnímu zapojení tj. ke kritickému promyšlení, hledání souvislostí a „řešení“ určitého problému. Žák nesporně lépe pochopí daný problém, když se sám zapojí do jeho promyšlení, když „sám“ objeví souvislosti a když se učí obhájit svá stanoviska, argumentovat, kriticky promýšlet a konfrontovat své názory s názory druhými.⁴

Cílem multikulturní výchovy je vést žáky k tomu, aby si osvojovali tzv. **interkulturní kompetenci**, tedy takové znalosti a postoje, které by v nich vypěstovaly chápání kulturních specifičností příslušníků jiných etnických, náboženských a rasových skupin a tolerantní postoje k těmto odlišnostem.

Četné výzkumy z různých zemí však ukazují, že s dosažením tohoto cíle jsou spjaty **bariéry**, které není jednoduché na úrovni školních vzdělávacích programů odstranit.

Hlavní problémy multikulturní výchovy

- Multikulturní výchova má svou základnu v určitých vědeckých teoriích a výzkumech, které k dané záležitosti nashromáždily obrovskou spoustu poznatků a

1 Jirásková, V. *Multikulturní výchova*. Praha: Epoque s.r.o., 2006, str. 15

2 Marádová, E. et al, *Rozvíjení multikulturního porozumění*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2006, str. 75

3 Jirásková, V. *Multikulturní výchova*. Praha: Epoque s.r.o., 2006, str. 65

4 Taktéž, str. 68

nálezů, jež by bylo nutno respektovat v didaktických programech multikulturní výchovy (což se zatím neděje a není to ani snadno uskutečnitelné).

- Obsah multikulturní výchovy ve školách, tj. toho, na co vlastně má být tato oblast vzdělávání zaměřena, co se mají žáci naučit a s jakými výsledky a efekty.
- Zda jsou současní učitelé **schopni** multikulturní výchovu realizovat, jak mají být na ni připravováni noví učitelé a vůbec, jak zde působí lidský faktor v této "choulostivé záležitosti".

Bohužel multikulturní výchova se nedá jen tak naučit. Je to komplex příčin, které mají **psychologický základ**. Především zde působí **stereotypy a předsudky** (rasové, etnické, národní, náboženské), které si osvojuje každá mladá generace v procesu tzv. **kulturní transmise**.

Všechny děti vyrůstající v určité etnické skupině, od raného věku získávají od svých rodičů, starších sourozenců a vrstevníků určité znalosti a postoje, jednak o kultuře své vlastní etnické skupiny, jednak o jiných kulturních skupinách. Tyto postoje mají tak hluboké zakořenění ve vědomí lidí, že je nelze jednoduchými, často formálně pojímanými způsoby, většinou ani odstranit, ani změnit. Z toho plyne první praktický závěr. Aby multikulturní výchova dosáhla očekávaný pozitivní efekt, bude potřebné se při její realizaci opřít nejen o dobře míněná přání a představy, ale i o vědecké poznatky o podstatě lidských postojů, stereotypů a předsudků

V českém prostředí se multikulturní výchova většinou zaměřuje na záležitosti soužití s Romy, na pomoc romským žákům při začleňování do školního vzdělávání atd. Proto dnes nalézáme již velmi početnou literaturu týkající se edukačních problémů romské minority v České republice a v tomto směru jsou vyvíjeny mnohé prospěšné aktivity. Zejména *Kabinet multikulturní výchovy* působící od roku 2002 na Pedagogické fakultě MU v Brně, uskutečňuje různé kurzy, učební materiály, přípravná školení pro romské asistenty apod., jimiž chce pomáhat romské populaci překonávat její edukační handicap. To je bezesporu oprávněné a žádoucí zaměření. Avšak má se tím vyčerpávat obsahová náplň multikulturní výchovy? Samozřejmě nikoli. Nelze ztotožňovat multikulturní výchovu jen s romskou problematikou, jakkoli je závažná. Náplň multikulturní výchovy tvoří ještě další závažná témata.

Především je to **srovnávání kultury a mentality** vlastní etnické skupiny (tedy Čechů) s kulturami a mentalitami jiných etnických skupin. Zejména se jedná o etnika, s nimiž Češi sousedí - tedy Němce, Slováky, Rakušany, Poláky. Dobré sousedské vztahy jsou prospěšné jak mezi jednotlivci, tak mezi národy. Z různých výzkumů se ukazuje, že negativní postoje a předsudky vůči Němcům přetrvávají u mladé generace i jiných národů, např. Nizozemců.

Další součást obsahu multikulturní výchovy lze vidět v oblasti **postojů** české mládeže k **různým imigrantským skupinám**. Podle oficiálních údajů žije v České republice legálně asi 260 000 cizinců, z toho nejvíce Slováci, Vietnamci, Ukrajinci, Rusové, ale i určité počty Západoevropanů (Irové, Němci, Nizozemci aj.). Přibývá také **cizinců v managementu** různých firem a podniků - zejména to jsou Japonci, Němci, Američané aj. To vše vytváří nové, multietnické prostředí pro českou populaci a českou mládež.

V důsledku toho je nutno očekávat, že mladí lidé, zejména po vstupu na trh práce, budou v kontaktu s různými cizinci, a tudíž by měli být připravováni na to, že příslušníci jiných etnik a kultur mohou mít odlišné hodnotové systémy, kulturní vzorce chování, komunikační etiketu... To se týká zejména řady profesí, v nichž je kontakt s příslušníky jiných kultur běžnou součástí pracovní činnosti (např. pracovníci obchodu a turismu, zdravotnický personál, policisté, úředníci státní správy aj.). Zde má výchova směřovat k vytváření základů **interkulturní kompetence**.

Z toho opět plyne praktický závěr, že **multikulturní výchovu nelze** zúženě chápat **jen ve vztahu k romské problematice**, nýbrž její obsahová náplň je širší.

Dalším komplexem problémů spjatých s realizací multikulturní výchovy ve školách se týká učitelů **a jejich dalšího vzdělávání**. Pro většinu z nich je **multikulturní výchova novou součástí vzdělávání**, na kterou nebyli ve svém studiu připravováni. Nemají doposud dostatek vhodných metodických materiálů a podkladů, jak tuto novou součást vzdělávání realizovat a není rovněž zatím vybudována koncepce dalšího vzdělávání učitelů v této oblasti. Neexistují doklady o tom, jak v současné době čeští učitelé realizují multikulturní výchovu ve svém vyučování, s jakými potížemi se přitom musejí vyrovnávat a tudíž nelze ani vyvozovat nějaké poznatky o tom, jak by bylo případně možné je pomoci odstraňovat. Jde tu totiž o velmi "choulostivou" záležitost.

Realizace multikulturní výchovy se týká etnických postojů a stereotypů, které mají učitelé u žáků nějak ovlivňovat, ale přitom mají své vlastní názory, postoje, stereotypy, předsudky o jiných etnických, rasových či náboženských skupinách. Hodnotové orientace a postoje učitelů nemusí být ve shodě s postoji jejich žáků ani oficiálních školských dokumentů, učebnic apod. Jde o takové záležitosti, jako je postoj k přistěhovalcům, Romům, válečným konfliktům v různých zemích apod.

Prezentují či mají prezentovat učitelé **oficiální postoje** nebo se od nich distancují či **smějí distancovat**? Polemizují s nimi? Snaží se žáky o některých hodnotách přesvědčit podle svého vlastního názoru nebo zůstávají učitelé neutrální? Vždyť je známo, jak hluboce je diferencována veřejnost a politická reprezentace státu v takových otázkách, jako je např. podpora či odmítání válečných akcí v Iráku či Afghánistánu, začlenění českých ozbrojených sil v těchto akcích nebo jako je rozrůzněnost veřejného mínění, pokud jde o postoje k Němcům, Romům, imigrantům apod. Je to pro učitele vskutku složitá situace. Jak se v ní mají zachovat?

Na druhé straně existují přece jen určité poznatky, nikoli sice přímo o realizaci multikulturní výchovy ve vyučování, nýbrž o **vzdělávání dětí cizinců v českých školách**. Ve zprávách České školní inspekce (Výroční zpráva, 2003, 2002) jsou publikovány informace o tom, že přibližně v každé čtvrté základní škole a každé šesté střední škole se vzdělávají cizinci. Přitom etnická a kulturní rozrůzněnost těchto cizinců je značná, neboť pocházejí z více než 60 zemí. K tomu je nutno připočítat děti z imigrantských rodin, které již získaly české státní občanství, a tudíž nejsou ve statistikách vykazovány jako cizinci.

ČŠI konstatuje, že při tomto vzdělávání cizinců se nevyskytovaly závažné problémy. "Multikulturní výchova byla na velmi dobré úrovni zejména ve školách s většími počty cizinců a dlouhodobějšími zkušenostmi s jejich vzděláváním" (Zpráva, 2002, s. 59).

V jiných školách (tj. v nichž nejsou děti cizinců) je však multikulturní výchova velmi omezena, pouze výjimečně je zpracována v plánech práce školy. ČŠI také zjišťuje, že i v dalším vzdělávání učitelů se multikulturní výchova neuplatňuje, neboť jsou upřednostňována jiná témata (Zpráva, 2003).

Ovšem tyto informace, jež jsou jistě užitečné, nevypovídají o faktické realizaci multikulturní výchovy učiteli přímo ve vyučování. Určitá pozitiva lze vidět v tom, že multikulturní výchova **se začíná uplatňovat v přípravném vzdělávání učitelů**: Ve většině ze stávajících 9 pedagogických fakult, a také v některých dalších fakultách připravujících učitele, jsou již začleněny programy multikulturní výchovy, většinou ovšem jako volitelný kurz. Oprávněně proto zaznívají názory, že multikulturní výchova by měla být začleněna jako povinný předmět do všech studijních programů učitelství na pedagogických fakultách. Zde ovšem vzniká nový problém - kdo by tyto povinné kurzy multikulturní výchovy pro budoucí učitele realizoval, když odborníků na tuto problematiku je na vysokých školách poskrovnu?

Začlenění multikulturní výchovy do vzdělávání je potřebné, avšak její realizace rozhodně není jednoduchou záležitostí a problémy s ní spojené nejsou řešitelné pouze ze strany učitelů a školy. **Nedá se očekávat, že zavedení multikulturní výchovy jako povinné součásti vzdělávání přinese samo o sobě v nejbližších letech pozitivní efekt. Je nutno počítat s tím, že jde o záležitost dlouhodobou a škola by neměla ve svém snažení zůstat sama.**¹

4.2 Charakter romského jazyka

Romština patří do starší větve západních novindických jazyků. Při putování Romů z Indie vznikly tři základní dialektové skupiny romského jazyka:

- arménská
- evropská
- syrská²

Uvádí se, že romština má s ostatními indickými (indoevropskými) jazyky více než 60% společných etymonů, to je slovních základů hodnocených z hlediska jazykového původu. Výrazy pro většinu částí těla, základní domácí zvířata, hlavní příbuzenské vztahy, základní fyzické a psychické vlastnosti, hlavní děje a stavy vyjádřené slovesy, příslovce místa a času, zejména – všechna tato slova mají v romštině indický původ.³

¹ <http://www.rvp.cz/clanek/276/32>

² Šotolová, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Grada, 2001, str. 23

³ Černá, M. Davidová, E. Holonek, K. *Černobílý život*. Praha: Gallery, 2000, str.20-21

nakh (romš.)	nak (hind.)	nos
manuš	manuš	člověk
nango	nanga	nahý
biš	bis	dvacet
šun	šun/sun	poslyš

Romština se vyvíjí ve styku s prostředím a je v různé míře ovlivněna jazyky národů, na jejichž území Romové žijí. Do romštiny jsou přijímány většinou ta slova a výrazy, které Romové ve své pravlasti neznali a ani nemohli znát. Romština má však i svůj vlastní produktivní slovo tvorný a pojmenování tvorný systém, takže mnoho nových pojmů je schopna vyjádřit vlastními prostředky. Romština má oproti češtině, která má 25 souhlásek, 33 souhlásek [b, c, č, č^h, d, dz, dž, d', f, g, h, ch, j, k, k^h, l, l', m, n, ň, p, p^h, r, s, š, t, t^h, t', t'^h, v, z, ž, ž']. Od češtiny má romština navíc i původní staré přídechové hlásky [č^h, k^h, p^h, t^h, t'^h]. Romština má také 10 samohlásek [a, á, e, é, i, í, u, ú, o, ó], obdobně jako čeština, a 3 dvojhlásky [aj, ej, ou], kde čeština má pouze jednu domácí dvojhlásku [ou].

Jelikož Romové po staletí žili a doposud žijí v diaspoře, pod stálým tlakem vlivů okolních kultur a bez větších možností vzájemných kontaktů, vzniklo na území Evropy několik dialektových skupin.

Na území ČR se vyskytuje romština slovenská, maďarská, olašská, česká a německá. Jsou to jazyky různých subetnických skupin, které se od sebe liší asi jako spisovná němčina a některý německý dialekt. Nejpočetnější jsou skupiny slovenských Romů, které tvoří asi 80% romské populace u nás. Maďarští Romové tvoří zhruba 10%, olašští stejný počet, čeští Romové a němečtí byli za 2.svět. války téměř vyvražďeni.¹

Romové žijící na našem území neměli dosud příležitost vypracovat spisovnou formu svého jazyka. ***Romština je v českém prostředí stále více vytlačována jako mateřský jazyk a nahrazována nezvládnutou, pojmově chudou a špatně strukturovanou češtinou.***²

1 Šotolová, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Grada, 2001, str. 23

2 Říčan, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Praha: Portál s.r.o., 1998, str. 40

4.3 Vzdělávání a výchova v minulosti

Již od doby počátků evropské kultury pochází poznatek, že vše plyne, časy se mění a my se měníme v nich. Život není stojatá voda. Totiž platí i o romském společenství, byť mnozí stále vidí romské společenstva jako setrvávající na tradicích neslučitelných s moderním pojetím prožívání světa a života. Citová vazba byla zřejmá, i když ekonomický základ byl neporovnatelně rozdílný. Jiná byla situace u českých Romů, která se v nepatrném počtu vrátili z koncentračních táborů, ve srovnání s Romy, kteří se do českých zemí přistěhovali ze Slovenska a z Balkánu. I Romové sami už zapomněli, z jakých nuzných poměrů romských os, z chatrčí a ubohých zemljanek se stěhovali do zachovalých vesnic a městských domů především v pohraničních oblastech. Sociální a hmotná bída s totální negramotností neporovnatelně kontrastuje se současným stavem. Hygiena byla neznámou věcí, příživníci a nemoci je provázeli jako neodmyslitelné součásti každodenního života. Neznalost kulturního bydlení, nulová péče o děti podle běžných představ byla tradičně uplatňována, ale soudržnost rodinná rodová existovala. Siroťci vyrůstali u příbuzných a u známých a nepřicházelo v úvahu myšlenka, že by měli být předáni do veřejné péče. Oděnění dětí bylo nepředstavitelně chatrné, chodily v hadrech, které dostaly darem jako odložené. Nedostatečně oděné bávaly i v zimě, kdy nebyl výjimkou, že i ve sněhu běhaly bosé.

Strach o děti byl instinktivní. Při prvních pokusech o jejich výchovu a vzdělání se projevovala obava, že jim budou zcizeny a již se jim nevrátí. Jsou známy i případy, kdy při zavádění společného stravování projeví obavu, že je jídlo otrávené.

Přístup mnohých tehdejších pracovníků vytvářel mylné představy, že dosáhnout vyššího a významnějšího zařazení vyžaduje pouze chtít. Nebylo jim vštěpováno, že uznávané společenské zařazení je věcí dlouhodobé, trpělivé a houževnaté práce prostřednictvím vzdělávání. V leckterých se vytvářela představa, že jakmile bude umět něco přečíst a podepsat se, že se tím zařadí do vrstvy s vysokou společenskou úrovní a vzděláním.

První pokusy o zařazení dětí do škol měly negativní odezvu, protože rodiče se obávali, že jim děti budou odebrány. Teprve postupně získávané zkušenosti vedly ke změně, když se děti staly rodinnými korespondenty, kdy byly schopny rodičům přečíst a napsat dopis, s čím se dříve musely obracet na jedince neromského původu. Postupně se

mění nedůvěra k učitelům a zejména k lékařům na základě pozitivních zkušeností. Bylo běžné, že jakmile se ve škole objevil lékař, děti se rozutekly z obavy před prohlídkou a lékařskými zákroky.

Migrace, stěhování z místa na místo, měla často emotivní důvody, když neshody s místními českými obyvateli, často malicherné, vedly k stěhování. Navíc alkoholismus a nikotinismus byl v tehdejší romském společenství běžný i u dětí, zejména v období po výplatě mzdy, když utráceli většinu peněz. Citová vazba rodičů k dětem nebránila v tom, aby děti kouřily a pily alkohol, protože rodičovská láska chtěla dopřát dětem totiž, co chutnalo rodičům.

Byla to dlouhá a často svízelná cesta, než děti začaly nacházet pozitivní vazbu na školu a na učitele, kdy namísto útěků ze školy domů, začaly utíkat z domova do školy, protože byla navázána citová vazba na laskavého a přátelského učitele a zajímavé a poutavé školní prostředí.

V romském společenství již existují elitní skupiny v úrovni vzdělání, v životním uplatnění i ve vztahu k většinové společnosti. Narůstá počet Romů s vyšším vzděláním včetně univerzitního. Skupiny Romů, kteří se sociálně a kulturně vyrovnali většině, přecházejí do anonymity, protože se chtějí vyhnout problémům, které přetrvávají. Péče o děti je u stále rostoucího počtu Romů bez problémů, ale naopak u některých skupin se projevuje lhostejnost a apatie, protože ještě nezískali důvěru, že právě vzdělání jim umožní lepší existenci. U části přetrvává averze vůči vzdělání, protože to považují za opuštění romských tradic a vazby na dědictví předků.

Velmi důležité je, aby se počet o pedagogické asistenty, sociální pracovníky, či učitelů navýšil v řadách Romů. Rozrůstající se počet romských asistentů na školách je známkou pozitivního vývoje v této oblasti a lze očekávat, že v budoucnosti poroste především počet romských učitelů a sociálních pracovníků.¹

¹ Balvín, J. *Romové a pedagogika: 15. setkání Hnutí R na Technické univerzitě v Liberci 24.-25. března 2000*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 2000, str. 71

4.4 Současná situace ve vzdělávání Romů

V naší republice vedle diskriminace v oblasti bydlení, poskytování služeb, systému trestní spravedlnosti, zaměstnanosti, veřejné správy zůstává i nadále závažným problémem diskriminace v **přístupu ke vzdělání**, zejména „segregace“ romských dětí do zvláštních škol. Zcela opomíjeny jsou různé formy nepřímé diskriminace v **systému školství**, zejména pak neschopnost vzdělávacího systému přizpůsobit se potřebám dětí s jakýmkoli odlišnostmi.

Ani přes zjevné snahy vlády ČR se nepodařilo výrazně zlepšit podmínky vzdělávání romských dětí. V roce 2001 vynaložilo Ministerstvo školství zhruba 28,5 mil Kč na sto deset přípravných tříd a 20 mil.Kč na platy 230 romských pedagogických asistentů . Dalších 15 milionů Kč bylo vyčleněno na programy podpory národnostních menšin ve vzdělávání a přes 6 milionů Kč na podporu projektů romské integrace. Ve srovnání s předchozími lety se jedná o poměrně značné navýšování finančních prostředků, avšak hodnotit jejich přínosnost pro samotné Romy je zatím předčasné. Faktem zůstává, že pokud nebudou romští pedagogičtí asistenti působit v dostatečném množství na obou stupních základní školy, nebude se jednat o řešení systémové. Navíc jsou romští asistenti stále nazíráni jako pomocníci, a ne jako partneři učitelů – Romové tak stále zůstávají v podřadném postavení i v oblasti školství, což je umocněno faktem, že dosud nebyla přijata žádná systémová opatření na zvýšení počtu romských učitelů.

V roce 2001 byl „splněn“ úkol restandardizace psychologických testů užívaných k přeřazování dětí do zvláštních škol, avšak je nutné zpochybnit samotné psychologické testování dětí při vstupu do školy, neboť je zjevné, že nemůže sloužit potřebám šestiletých dětí, ale naopak zjišťuje, zda dítě úspěšně „zapadne“ do systému školy. Takový pohled je ale asimilační a asimilaci vláda ve svém programovém prohlášení odmítla..

Při sledování rasové (správněji rasistické) diskriminace ve školství je nutné s i uvědomit, že dosud byla pozornost soustředěna pouze na otevřeně rasisticky motivované incidenty a na rasismus ve zjevných formách (předsudky a negativní postoje, které lze na kognitivní a interpersonální úrovni ovlivňovat) a že jiné, avšak společensky rovněž nebezpečné formy nepřímého, neuvědomělého či nezáměrného rasismu byly dosud zcela či částečně přehlíženy nebo popírány (tzv. neutrální hodnoty

většinové společnosti, neutrální organizační pravidla, rasismus každodenního jazyka, atp). Ve školství takové formy přímo souvisejí se silnou hierarchizací, autoritativním řízením a nedostatečnou demokratizací českého školství i vzdělávací práce, jen nepřímo pak s obsahem kurikula a vzdělávacích programů. Multikulturální vzdělávání v ČR se ale omezuje především na změnu kurikula a postojů, avšak ignoruje zásadní ekonomické, sociální a strukturální faktory, které negativně ovlivňují životní šance studentů z menšinových skupin.

Pravděpodobně je jednodušší a společensky přijatelnější pracovat s náctiletými skinheady a snažit se cílevědomě ovlivňovat jejich postoje, než se zabývat nezáměrnými a neuvědomovanými formami rasismu a paternalismu u spořádaných občanů, např. jejich rodičů a učitelů.

Pojetí **multikulturální výchovy** se i nadále jeví jako jedna z nejvíce problematických oblastí. V lednu 2002 schválená Koncepce romské integrace omezuje definici multikulturální výchovy a vzdělávání pouze na oblasti kognitivní a postojovou (poznávání kultur a změna postojů). Zaměřuje se tedy na úroveň osobní, meziosobní a kulturní, avšak zcela přehlíží úroveň strukturální a institucionální (na které bují zejména různé formy nepřímé diskriminace a rasismu). Velká většina tzv. multikulturálních programů v praxi se touto úrovní ani nezabývá. Rovněž výzkumné projekty se zabývají především oblastí soužití a mezietnické komunikace a problematiku nepřímé diskriminace a jejího dopadu zatím opomíjejí.

Tato skutečnost se pak odráží i při **přípravě pedagogických pracovníků**, která zcela opomíjí poznatky o příčinách a způsobech fungování různých forem rasismu a diskriminace.

Sociálně psychologické postupy zaměřené na mediaci a podporu komunikace by tedy měly být provázeny systémovými změnami na úrovni institucionální a organizační. Diskriminaci a nerovnosti v přístupu ke zdrojům a veřejné moci nelze vyřešit pouze na úrovni kurikula a mezilidských vztahů.

Pojetí multikulturální výchovy, tak jak je v současné době uplatňováno v ČR, zaměřené na poznávání, porozumění a soužití, nemusí nutně vylučovat nadřazenost, příp. paternalismus, většiny vůči menšině a může mít (často nezáměrný a nepřímý) diskriminační dopad. Navíc může takové pojetí vést spíše ke zvýraznění rozdílů, aniž by odstranily stigma podřadnosti menšinových skupin, místo aby hledalo spíše společné

rysy, jež mohou napomoci k implementaci principů rovných příležitostí a nediskriminace.

Jedná se též o diskriminační povahu běžného „neutrálního“ jazyka či organizačních pravidel (ale i zákonů), které jsou navenek neutrální a liberální, ale ve své podstatě jsou šité na míru pouze příslušníkům většiny. Vyškolení odborníci, učitelé a v podstatě všichni zaměstnanci, kteří pracují s lidmi, by si měli být vědomi **strukturálních nerovností** a různých forem diskriminace ve společnosti a na základě svých profesionálních kompetencí by se měli snažit zmírnit negativní dopad těchto nerovností na menšiny. Často dochází k paradoxu, kdy odborníci z tzv. pomáhajících profesí a zejména učitelé, svým paternalistickým přístupem diskriminaci, předsudky a nerovnosti spíše prohlubují, než aby je zmírňovali, a to mnohdy navzdory dobře míněným snahám pomoci. Srovnávací výzkumy ukazují, že česká škola nerovnosti spíše prohlubuje než aby je omezovala.

Tak jako musí antirasistická výchova respektovat kulturní odlišnosti, měla by se i multikulturní výchova inspirovat antirasistickými principy. Oddělování obou oblastí je nejen neefektivní, ale mnohdy i kontraproduktivní.

Nelze ale opomíjet i fakt, že někteří Romové nepřipisují školnímu vzdělání velký význam. Potřeba vzdělání stojí v jejich hodnotovém žebříčku hluboko pod materiálními hodnotami. Z toho plyne, že hlavní podmínkou školní úspěšnosti romských žáků je jejich vlastní zaujetí pozitivního přístupu ke vzdělání a k tomu je vytvoření takových podmínek a pobídek majoritní společnosti, aby Romové mohli a chtěli vzdělání získat, aby si uvědomili jeho důležitost.

Multikulturalismus v českých podmínkách se zaměřuje především na problematiku **soužití**. Avšak soužití bývá často hierarchické, kdy jedna skupina je nadřazena druhé, což předem implikuje diskriminaci, rasismus a paternalismus. To, že je společnost multikulturní, tj. že v ní žijí (spolu či vedle sebe) různé skupiny lidí, ještě nezaručuje, že nebudou porušována lidská práva. Proto by se ani multikulturní výchova neměla omezovat jen na poznávání, porozumění a soužití, ale měla by brát v úvahu i širší společenské souvislosti.¹

¹ <http://instituty.fsv.cuni.cz/~laubeova/cesky/vyzkum/vzdelani.htm>

4.5 Shrnutí

Česká společnost zatím není připravena přijmout jiné lidi než „bílé“. Dokazuje to nenávisť, předsudky vůči romskému obyvatelstvu. Jenže je otázka, jestli někdy česká společnost bude připravena tento fakt, že vedle nás nebydlí jen „bílé“, přijmout. Ani v Americe, kde stejnou problematiku s černou rasou řeší dodnes, nevyřešili, protože dosud nepřijali černošské obyvatelstvo za sobě rovné.

Vše je otázkou přijmutí skutečnosti, že už nikde nebude jednolitý národ, stále se budou mísit různé národnosti s jinými, protože v dnešní době migruje po světě každý. Je otázkou času, kdy romská populace na našem území pochopí, že je nutné integrovat se do společnosti ve které žijí, naučit se žít s lidmi. Protože většina romských obyvatel komunikuje jen se svou kulturní skupinou, s bílými se baví jen v nutnosti, nebo když to potřebují. Po staletí odmítání a odvrhování, po desítkách let asimilace, se situace značně změnila díky materiálním, kulturním a psychologickým souvislostem politiky a vztahů, které byly obvykle konfliktní. Asimilace nevedla k integraci nebo ke koexistenci, ale ke stále narůstajícímu potlačování jedné z komunit. Ve snaze ukončit tuto situaci je především nutné věřit v to, že je to možné a nedělat nic bez přítomnosti Romů. Při naší pomoci Romům nesmíme zapomenout respektovat jejich způsob života a jejich přání. Je mnohem lepší hledat možnosti a různé variace než připravovat hotové plány a uskutečňovat je bez konzultace s Romy. Jakékoliv programy jsou v těchto souvislostech neúčinné.

Významnou roli zde hraje i osoba učitele, který má jednak mít určité poznatky o dané kultuře, znát vztahy mezi kulturami a mít hlavně pozitivní přístup.

5 Skutečné potřeby vzdělání

Národnostní školství v České republice je organickou součástí systému výchovy a vzdělávání. V duchu zásad a principů soužití, obsažených v **Listině základních práv a svobod** (ústavní zákon č. 23 ze dne 9. ledna 1991), je úkolem národnostního školství pěstovat národnostní uvědomění a současně přispívat ke sblížení a integraci občanů naší republiky. Prostřednictvím vzdělávacího systému je žákům zabezpečováno vzdělání na úrovni odpovídající ostatním školám téhož druhu. Cílem je vybavit žáka takovými znalostmi, aby se bez potíží mohl zapojit do praktického života nebo pokračovat dalším studiu.¹

Vzdělávání je založeno na zásadách:

„Rovného přístupu každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělání bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana.“²

Dále důležitým bodem je § 13, kdy se berou ohledy na odlišný jazyk.

Příslušníkům národnostních menšin se zajišťuje právo na vzdělávání v jazyce národnostní menšiny, a to za podmínek stanovených v § 14.³

§ 14 popisuje, za jakých podmínek se dá vyučovat v jazyce jiném než českém. Musí se splnit počet žáků, kteří by se v odlišném jazyce vyučovali, v těchto zařízeních se dle zákona vystavují doklady, jako vysvědčení, diplomy, výuční listy dvojjazyčně – v jazyce českém a v jazyce národnostní menšiny.

Listina základních práv a svobod v čl. 25 odst. 2 písm.c) zaručuje občanům tvořícím národnostní nebo etnické menšiny rovněž právo účasti na řešení věcí týkajících se národnostních nebo etnických menšin.

1 Šotolová, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Grada, 2001, str. 31

2 **Zákon č. 561/2004 Sb.** o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.

3 **Zákon č. 561/2004 Sb.** o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.

Koordinačním a poradním orgánem v otázkách národnostního školství je komise MŠMT ČR pro otázky národnostního školství, v níž je zastoupena polská, slovenská, německá a romská národnost.

5.1 Rozdělení školského systému

Neuspokojivý současný stav romské populace včetně její vzdělanostní úrovně má nepříznivé důsledky v oblasti sociální, ekonomické i kulturní, prohlubuje skupinové a společenské rozpory a vyvolává značné problémy z hlediska národnostního porozumění. Jednou ze základních podmínek odstranění společenské nerovnosti Romů je změna filozofie školského systému, který je povinen akceptovat ve výchovně – vzdělávacím procesu přítomnost romských dětí s jejich etnickou, kulturní a sociální odlišností. Mimořádného významu nabývá odpovědnost školy za kvalitu výchovné složky vzdělávacího procesu s cílem připravit romské dítě k plnohodnotnému občanství a pozitivní emancipaci při současném úsilí o cílevědomou orientaci všech dětí k tolerantnímu soužití.¹

Mateřská škola

V tomto objektu je potřeba zvýšit počet romských dětí pravidelně docházejících do mateřské školy. V jejich případě nejlépe aspoň dva roky před začátkem školní docházky. V mateřských školách lze vytvořit příznivou atmosféru pro výchovu romských dětí: Tady by se romské děti měly dostat do styku s českým jazykem a naučit se jeho základům. Romština by se měla rozvíjet jako jazyk nápomocný ke snazšímu porozumění češtiny.

Umístění romských dětí v mateřských školách nesmí bránit ani ekonomická situace rodiny. V zákoně č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním a vyšším odborném a jiném vzdělání (školní zákon) je v § 123 zavedeno v mateřské škole bezplatné vzdělávání v posledním roce před nástupem do základní školy. Je žádoucí, aby romské děti navštěvovaly mateřskou školu celé tři roky. Na úhradu nákladů mateřské školy pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí je možno poskytnout fakultativní dávkou, jejíž vyplácení je podmíněno řádnou docházkou těchto dětí do

¹ Šotolová, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Grada, 2001, str. 31

mateřské školy. Pokud se nepodaří začlenit romské dítě do mateřské školy na celé tři roky, je třeba využít osvědčenou formu přípravného programu – přípravné třídy pro děti ze sociokultně znevýhodněného prostředí, které jsou zřizovány při základních a mateřských školách.¹

Základní škola

Základní a důležitou podmínkou je neuplatňovat testy při vstupu na základní školu, protože romské děti bývají přeřazovány do zvláštních škol na základě standardního postupu, tj. po psychologickém vyšetření, se souhlasem rodičů. Od počátku by se měla rozvíjet příznivá atmosféra ve třídě pro správný rozvoj dítěte, popřípadě pěstovat v člověku pocit lidské důstojnosti (pozitivní informace o historii a kultuře Romů).

Kvůli jazykovým bariérám by se měly zřizovat málopočetné vyrovnávací třídy, které by přiblížily schopnosti k ostatním dětem. Pokud by to bylo jen možné, zařadit do jejich studijního plánu i výuku romštiny jako nepovinného předmětu, rozvíjet znalost kultur a historie ostatních menšin než jen romské. Navíc díky pohybovému a hudebnímu nadání u romských dětí by se nadále tyto schopnosti měly rozvíjet, vytvářet specifické zájmové činnosti ve školních družinách.

Blokáda způsobená jazykem, je sama o sobě zdrojem mnoha neúspěchů romských dětí již na samém počátku vzdělávacího procesu. S postupující náročností výuky se jazykový nedostatek razantně prohlubuje a jeho projevy bývají mylně posuzovány jako handicap, opravňující převedení dítěte do zvláštní školy.²

Střední škola

V zájmu uplatnění romské mládeže by se měly zřizovat speciální rodinné školy pro absolventy zvláštních škol a žáky s neukončeným vzděláním na základní škole. Výuka se má zaměřit na doplnění žádoucí míry učiva a získání poznatků a dovedností pro vedení domácnosti, péče o děti a o rodinu, základy vaření, šití, i na získání kvalifikace profesionálního vybavení. Těm žákům, kteří projeví zájem o schopnosti, přednostně umožnit vyučení nebo studium na střední škole.

¹ Marádová, E. et al, *Rozvíjení multikulturního porozumění*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2006, str. 75
² Balvín, J. *Výchova a vzdělávání romských žáků jako pedagogický systém*. Praha: Radix spol. s.r.o, 2004, str. 47

Na odborných učilištích vytvářet podmínky pro vyučení romských žáků v jim zvoleném oboru. Popřípadě zřizovat specifické učební obory, které vycházejí z romských tradic: košíkářství, hrnčířství, kotlářství, ale i obory pro potřebné pro jiné společenské uplatnění – stavebnictví, oděvnictví, kadeřnictví, sklářství.

Podářilo se mi sehnat pouze jednu jedinou statistiku z učiliště Lomená v Brně ohledně vyučení romských žáků v oboru. A to z toho důvodu, jak jsem již zmiňovala: Romské obyvatelstvo se nehlásí k romské národnosti, ale k české. Proto úřady a školy nedělají žádné statistiky ohledně vzdělanosti romské mládeže. Navíc, jak jsem pochopila, úřady se bojí jakékoliv statistiky dělat, protože by to byla prý romská diskriminace. Jenže. Jak chtějí problém (ne)vzdělanosti u romských dětí jinak řešit, když neudělají ten první krok – statistiku?

Na učilišti se vyučují tyto obory:

- automontážní práce
- cukrářské práce
- knihařské práce
- kuchařské práce
- malířské a natěračské práce
- pečovatelské práce
- pekařské práce
- tesařské práce
- truhlářské práce
- zednické práce
- praktická škola dvouletá pro dívky
- praktická škola dvouletá pro chlapce

V letech 2004 – 2007 se na učilišti vyučovalo celkem 39 romských žáků a žákyň, z nichž 19 žáků studium z nějakého důvodu nedokončilo. Z těchto 19 lidí odešlo 10 romských chlapců a 9 romských dívek. Ze školy vzešli:

2 automontážníci

3 malíři

7 kuchařů/kuchařek

1 pekařka

2 truhláři

3 byli na praktické škole

1 cukrářka

1 ještě studuje

Celkově by bylo dobré, kdyby se ve středních pedagogických, zdravotnických a sociálně-právních školách organizovali kurzy pro romské občany s předpokladem, že by se v budoucnu uplatnili jako pomocní asistenti v oblastech školství, zdravotnictví a sociální péči.

I po nezdařilém ukončení základního vzdělání jim umožnit vzdělanostní rozvoj v kurzech uskutečňované základními nebo středními školami.

Podpora romských žáků středních a vysokých škol

Romské děti a mládež dnes dosahují vyššího vzdělání, než jejich rodiče a prarodiče. To dokládá i skutečnost, že přibývá romských žáků středních a vyšších škol a Romy studujících na vysokých školách lze již počítat na desítky. Bohužel dosud mnoho romských dětí chodilo do zvláštních škol a po jejich ukončení nezískávaly žádnou další kvalifikaci. Bylo tomu tak přesto, že pro absolventy zvláštních škol byly v ČR odborná učiliště umožňující vyučení v cca 60 učebních oborech a mohli rovněž studovat na jakékoli vybrané střední škole, splnili-li požadavky přijímacího řízení. Bohužel však mnozí romští absolventi zvláštních škol nevyužívali státem nabízené možnosti dalšího vzdělávání, a velká část z těch, kteří do odborných učilišť nastoupili, tyto posléze nedokončí.

Od roku 2000 jsou (z iniciativy Rady vlády ČR pro záležitosti romské komunity) středním školám pro jejich romské žáky poskytovány zvláštní dotace na úhradu některých nákladů spojených se studiem. Z těchto dotací je žákům možno uhradit školné, ubytování ve školním internátu, stravování ve školní jídelně, školní a ochranné pomůcky. Od roku 2003 administruje program „Podpora romských žáků středních škol“ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.

Jestli v roce 1989 studovalo na všech středních školách v České republice jen 30 romských žáků, jen o dotaci svého studia na těchto školách prostřednictvím škol požádalo v roce 2003 již 1 441 žáků. Lze ale předpokládat, že skutečný počet romských studentů je

ještě o něco vyšší. I když jsou tato absolutní čísla povzbudivá, znamenají jen tolik, že z přibližně 25 000 romských mladistvých ve středoškolském věku jich studuje střední školy 1 441, tedy jen 5,8%, oproti dětem majority, ze kterých dnes studuje střední školy 49,2%.

Pro školní rok 2005/2006 byl připraven program podpory i pro romské vysokoškolské studenty, šlo ale o podporu v rámci programu „vyrovnávání příležitostí přístupu ke studiu uchazečů z různě znevýhodněných skupin“, který měl širší cílovou skupinu. Studenti - Romové jsou pouze jednou z podporovaných skupin. Dosud mohli někteří z nich čerpat podporu z Nadace pro rozvoj občanské společnosti, ta však program podpory romských studentů ukončila.¹

5.2 Přípravné třídy

Romské děti přicházejí do prvního ročníku základní školy často nepřipravené, což neznamená, že by byly nepřipravené jen z jazykové potřeby, ale také ze sociální a kulturně-společenské. Velké procento dětí v současné době nenavštěvuje předškolní zařízení. Odklady školní docházky zde situaci v podstatě neřeší, ale naopak jí zhoršuje. Dítě zůstává nadále doma, v prostředí, kde dítě není motivované učit se, nebo připravovat se do školy. Hlavním problémem výchovy a vzdělávání romských žáků zůstává jazyková příprava. Základním předpokladem k dosažení pozitivních výsledků ve výchově a vzdělání romských dětí je dorozumění se a pochopení psychických zvláštností dítěte, které se na učitele dívá jako na ideální obraz člověka.²

Pro usnadnění přechodu romského dítěte z rodiny do školního světa byly od roku 1993 zřizovány tzv. přípravné třídy. Prvotní byl zájem o romského žáka, který při vstupu do prvních tříd školní docházky selhával v mnoha směrech.³

Přípravné třídy se nemají zaměřovat pouze na osvojení českého jazyka, ale jejich úkolem je také rozvíjet jazyk, kulturu a tradice Romů vůbec. Přípravné třídy mají být zřizovány při mateřských nebo základních školách, v nichž by si romské děti osvojily rozmanitými hravými formami český jazyk v rozsahu nezbytném pro výuku v běžných

1 <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=7721>

2 Šotolová, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Grada, 2001.

3 Balvín, J. *Výchova a vzdělávání romských žáků jako pedagogický systém*. Praha: Radix spol. s.r.o, 2004.

třídách základní školy a získaly by i základní dovednosti a návyky.¹ V ojedinělých případech však existují přípravné třídy při soukromých školách. Které nenavštěvují děti romské, ale děti majoritní společnosti s odkladem školní docházky. Tento typ tříd je zcela ojedinělý a svědčí o tom, že i ekonomicky dobře situované rodiny české společnosti se dostatečně nevěnují svým dětem.²

Česká školní inspekce ve školním roce 1997/98 realizovala v České republice tematickou inspekci zaměřenou na vzdělání příslušníků národnostních menšin a etnických skupin. Z výsledků inspekce vyplynulo, že v České republice je zřízeno při mateřských, základních a zvláštních školách 47 přípravných tříd. Více než 90% těchto tříd bylo zřízeno přímo v lokalitách se silným zastoupením romského a dalšího obyvatelstva ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. V 70% případů iniciovala zřizování přípravných tříd ředitelství škol, ve zbývajících 30% byly iniciátorem jiné orgány státní správy a samosprávy nebo různá občanská sdružení. Ze strany rodičů nebyl o zřizování přípravných tříd velký zájem. Z tohoto důvodu se do nich zařazovaly děti mladší pěti let. Do přípravných tříd byly zařazeny i děti, které nepocházely ze sociokulturně znevýhodněného prostředí (11,45%). Byly to děti s odkladem školní docházky, z dětského domova nebo zdravotně oslabené. Na základě hodnocení tříd z hlediska kvality činnosti pedagogů byly ve třiceti třídách shledány adekvátní formy a metody práce, respektování individuálních zvláštností a zaznamenám diferencovaný přístup. V jedenácti přípravných třídách však byla činnost pedagogů označena jako průměrná a podprůměrná. Zde převažovala silná orientace na výkon dětí, dodržovaly se klasické vyučovací hodiny v rozsahu pětáctyřiceti minut a práce dětí byla známkována.

Z provedených hospitací vyplynulo, že ve většině tříd pracovaly děti se zájmem, byly aktivní a ochotně se zapojovaly do jednotlivých činností. Inspektoři České školní inspekce konstatovali, že většina škol, při kterých jsou přípravné třídy zřízeny, nabízela dětem bohatou zájmovou činnost, zejména v oblasti hudební, hudebně – pohybové, taneční a výtvarné. Některé školy se snažily do výchovy dětí zapojit i rodiče. V uplynulých dvou letech téměř 90% dětí z přípravných tříd při základních školách docházku úspěšně dokončilo.

Česká školní inspekce také zjišťovala, jak se daří naplňovat hlavní cíl přípravných ročníků – bezproblémové zařazení absolventů těchto tříd do vzdělávacího procesu v 1.ročnících.

1 Šotolová, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Grada, 2001, str. 44

2 Němec, J. *Věela má pilu aneb přípravné třídy pro děti ze sociálně znevýhodněného prostředí*. Brno: Masarykova univerzita v Brně 2005, str. 13

Ze 499 dětí, které absolvovaly 82% nastoupilo do 1.tříd základní školy pouze 11% do 1.tříd zvláštní školy. Ze 303 dětí, které absolvovaly přípravné třídy při zvláštních školách, jich do 1. tříd základních škol nastoupilo pouze 38% a do 1.tříd zvláštních škol 34%. Plných 28% dětí pokračovalo opakovaně v docházce do přípravných tříd nebo nastoupilo do jiného typu školy či zařízení. Z uvedených údajů vyplývá, že přípravné třídy při základních školách zařazují do prvních tříd základních škol výrazně větší počet absolventů než přípravné třídy při zvláštních školách.

Ze zjištění České školní inspekce vyplynulo, že zastoupení romských dětí ve školním roce 1997/98 v přípravných třídách bylo následující:

14 tříd výhradně s romskými dětmi

31 tříd s různě početným zastoupením romské populace

2třídy bez romských dětí

Z celkového závěru tématické inspekce bylo podstatné zjištění, že existence a práce přípravných tříd je v současnosti velkým přínosem pro bezproblémové začlenění dětí do 1.ročníků.

Od roku 2000/2001 mohou být přípravné třídy zřizovány za těchto podmínek:

- za děti se sociálním znevýhodněním se považují děti z rodinného prostředí s nízkým sociálně – ekonomickým postavením, ohrožené sociálně – patologickými jevy, azylanti a účastníci řízení o udělení azylu na území České republiky podle zvláštního zákona (např. zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, zákon č.326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR.)

- přípravnou třídu může zřídit ředitel základní školy, mateřské školy, výjimečně speciální školy se souhlasem zřizovatele a orgánu kraje v přenesené působnosti od 1.ledna 2001.

- Přípravná třída může být zřízena při počtu nejméně deset a nejvíce patnáct žáků. Výjimky z minimálního i maximálního počtu žáků schvaluje zřizovatel a orgán kraje v přenesené působnosti. V případě, že počet žáků klesne pod sedm, přípravná třída se ruší.

- Do přípravné třídy jsou zařazovány ty děti, kterým byl udělen odklad povinné školní docházky a u kterých je předpoklad, že toto zařízení vyrovná jejich vývoj.

- V přípravné třídě pracuje s dětmi učitel příslušné školy.

Ředitel školy určí učitele, který zpravidla pro každé dítě vypracuje individuální vzdělávací program. Při jeho vypracování pracuje obdobně jako při zpracování individuálního vzdělávacího programu pro děti se zdravotním postižením.¹

V jihomoravském kraji je pět přípravných tříd, přičemž jedna je ve Znojmě a zbylé čtyři přípravné třídy jsou na území statutárního města Brna.

Počty dětí v jednotlivých třídách ve školních letech 1994/95 - 2004/05	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05
ZŠ Stará	7	13	16	18	18	15	15	14	15	15	15
ZŠ Merhautova (Vranovská)	0	0	0	0	0	15	13	12	12	12	12
ZŠ Křenová	11	11	15	16	15	16	15	13	13	16	12
ZŠ Pramínek	0	0	0	0	0	14	12	9	13	12	15
ZŠ Václavské nám. (Znojmo)		0	0	0	0	0	8	10	10	10	16
CELKEM	18	24	31	34	33	60	63	58	63	65	70

Tabulka 6 Počet dětí v přípravných třídách

Zdroj: Němec, J. Včela má pilu aneb přípravné třídy pro děti ze sociálně znevýhodněného prostředí. Brno: Masarykova univerzita v Brně 2005.

5.3 Romský pedagogický asistent

V souvislosti s vládním usnesením č. 686 z 29.října 1998 nazvaným Zpráva o situaci romské komunity v ČR a současná situace v romské komunitě bylo potřebné provést úpravu tzv. Statutu pokusného ověřování přípravných tříd. Touto úpravou je dána možnost Romům, aby se mohli sami zapojit do pomoci při překonávání komunikačních, adaptačních a dalších překážek v průběhu školní docházky romských dětí.²

Funkci asistenta pedagoga je možno na školách ustavit v návaznosti na změnu legislativy ve školství, s platností od 1.1.2005 a to pro žáky ze sociálním znevýhodněním a pro žáky se zdravotním postižením. O zřízení a financování pozice asistenta pedagoga rozhodují krajské úřady.

Žádost o souhlas se zřízením funkce asistenta musí obsahovat:

- konkrétní náplň asistenta pedagoga

¹ Šotolová, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Grada, 2001, str. 45-47.

² Taktéž, str. 4

- dosažené vzdělání asistenta pedagoga (vyhláška č.317/2005 Sb. určuje požadavky na vzdělání asistenta pedagoga)
- předpokládanou výši platu ¹
- název a adresu školy, počet žáků a tříd celkem
- počet žáků ze znevýhodňujícího sociokulturního prostředí
- zařazení asistenta do platové třídy dle stávajících platových předpisů ²

Asistent učitele musí podle zmíněné vyhlášky splňovat následující podmínky. Musí být starší osmnácti let, mít dokončené základní vzdělání a být trestně bezúhonný. Jiné vzdělání ani praxe nejsou požadovány.³

Náplň práce asistenta by měla být:

- pomoci žákům aklimatizovat se na školní prostředí
- pomoci pedagogům při komunikaci se žáky
- spolupracovat s rodiči žáků
- spolupracovat s romskou, popř. s jinou komunitou v místě školy⁴

Funkce asistenta pedagoga je upravena následujícími dokumenty:

- zákon č. 531/2004 Sb. O počátečním vzdělávání
- zákon č. 563/2004 Sb. O pedagogických pracovnících
- vyhláška č.73/2005 Sb. O vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.
- Vyhláška č. 317/2005 Sb. O dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérnímu systému pedagogických pracovníků
- Informace MŠMT k zabezpečení vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami s podporou asistence č.j. 14453/2005-24.⁵

Asistent pedagoga je přítomen vyučování, pomáhá učiteli s individuální výukou, zajišťuje dětem kvalitní trávení volného času o přestávkách i po vyučování, dohlíží na vypracovávání domácích úloh, děti doučuje a komunikuje s jejich rodinami. Jeho role je

1 Marádová, E. et al, *Rozvíjení multikulturního porozumění*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2006, str. 76

2 Šotolová, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Grada, 2001, str. 48

3 Němec, J. *Včela má pilu aneb přípravné třídy pro děti ze sociálně znevýhodněného prostředí*. Brno: Masarykova univerzita v Brně 2005, str. 12

4 Šotolová, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Grada, 2001, str. 49

5 Marádová, E. et al, *Rozvíjení multikulturního porozumění*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2006, str. 76

ve třídách s větším počtem dětí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí nezastupitelná. Romský pedagogický asistent má daleko lepší možnosti zapojit se do kolektivu třídy, kde převažují romské děti. Napomáhá k tomu samozřejmě barva pleti a vcítění se do dětských pocitů. Často je totiž uváděno, že si svoji práci zvolili z důvodů jim velmi blízkým. Co se týče potřeby romského pedagogického asistenta, tak převažuje názor, že je ve škole s větší koncentrací romských dětí potřeba.¹

5.4 Problémy Základní školy

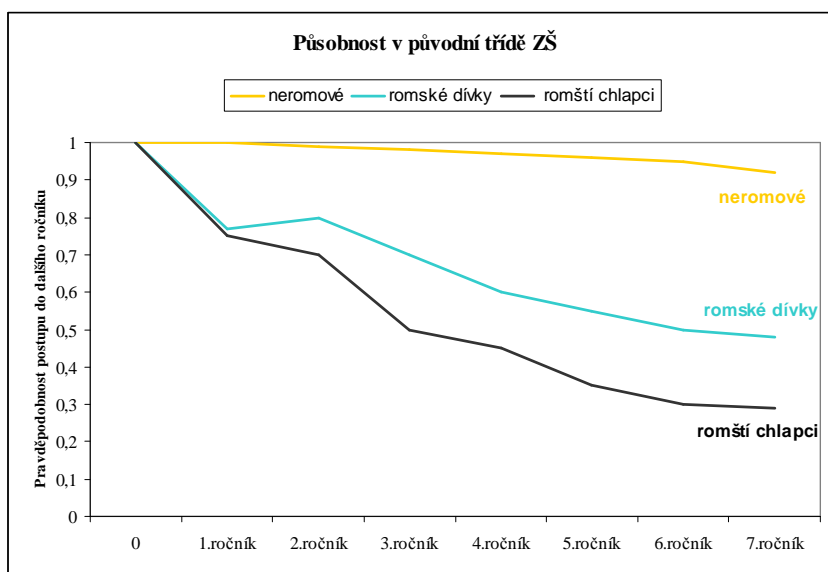
V roce 2006 bylo pro Ministerstvo práce a sociálních věcí vyhodnocena analýza problematiky vzdělanosti Romů. Bylo bohužel zjištěno, že nízká vzdělanost hraje nejdůležitější roli při zařazování Romů do společnosti. Romské děti ve většině případů kopírují neúspěšné vzdělanostní dráhy svých rodičů.

Projekt Analýza postojů a vzdělávacích potřeb romských dětí a mládeže si vytkl za cíl identifikovat hlavní potřeby romských dětí a mládeže v oblasti vzdělávání. Díky neexistenci jakýkoliv dat o školní úspěšnosti romských žáků nebylo nikdy možné vyhodnotit reálný dopad vynaložených prostředků a úsilí.

Obecně romské děti mají na základní škole výrazně nižší úspěšnost než děti z majoritní společnosti. Tuto nerovnost šancí ukazuje například pravděpodobnost toho, že dítě setrvá do osmé třídy ve stejné třídě základní školy, do které nastoupilo. Tedy ani nepropadne, ani neodejde do základní školy speciální. ***Z každých deseti zkoumaných romských chlapců a deseti zkoumaných romských dívek (z celkového počtu 178 zkoumaných romských dětí), kteří nastoupili na základní školu, se ve své původní třídě udrželi pouze tři chlapci a polovina dívek.*** Zbytek buď alespoň jednou propadl, nebo odešel do speciální školy či třídy. V majoritní populaci původní třídy opouští pouze asi jedno dítě z deseti. (z celkového počtu 323 zkoumaných dětí z majoritní populace)²

1 Šotolová, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Grada, 2001, str. 44-49

2 Nadace rozvoje občanské společnosti, *Analýza postojů a vzdělávacích potřeb romských dětí a mládeže* Praha 2007, str.10-11.

Graf 1 Setrvání dětí v původní třídě ZŠ

Zdroj: Nadace rozvoje občanské společnosti, *Analýza postojů a vzdělávacích potřeb romských dětí a mládeže* Praha, 2007.

Z následujícího grafu je patrné výraznější množství odchodů zejména po **první třídě**. První třída je významným obdobím pro vzdělávání, kdy se dítě adaptuje na svou novou roli žáka. A již v této době se některé romské děti setkávají s traumatizujícími zážitky ze svého okolí. Jestliže je dítě dlouhodobě frustrováno svými neúspěchy a nepocítuje dostatečnou oporu ani ve vlastní rodině může docházet k narušení vývoje jeho osobnosti a sekundární etapa socializace ve školním prostředí pak probíhá mnohdy komplikovaně. Další krizový moment přichází po **třetí třídě**, který souvisí se změnou charakteru výuky. Děti se musí vyrovnat s obtížnou látkou v matematice a v češtině, dále přibývají další předměty jako je vlastivěda nebo cizí jazyk. Tento krizový moment dopadá nejvíce na romské chlapce, kteří se se změnou vyrovnávají hůř než romské dívky. Větší množství odchodů je možné zaznamenat i po přechodu na druhý stupeň, kdy se opět mění charakter výuky.¹

Pokud romští žáci opravdu nezvládají učivo na základní škole nejčastěji odcházejí do vzdělávacího programu na Zvláštní školu (buď odejdou na základní školu praktickou nebo se přeřadí do speciálních tříd při základní škole). Na tyto školy odchází zhruba třetina romských žáků. Může se stát, že romské děti jdou automaticky do Zvláštní školy, učivo na základní škole prakticky nezažily. Většinou se jedná o chlapce.

¹ Nadace rozvoje občanské společnosti, *Analýza postojů a vzdělávacích potřeb romských dětí a mládeže*, Praha 2007, str.10-11

V očích z řad učitelů není propad viděn jako neúspěch, ale i jako pomoc žákovi. Mnozí pedagogové se totiž domnívají, že zejména na počátku vzdělávací kariéry je efektivnější nechat dítě jednou „preventivně“ propadnout, aby si látku lépe osvojilo. Údajně tím tak snižují budoucí problémy s učivem. Něž nechat chlapce či dívku absolvovat ročník i za cenu toho, že učivo nezvládá na potřebné úrovni, je podle nich pro něj lepší třídu opakovat a usnadnit tak žákovi či žákyni situaci v dalších ročnících.¹

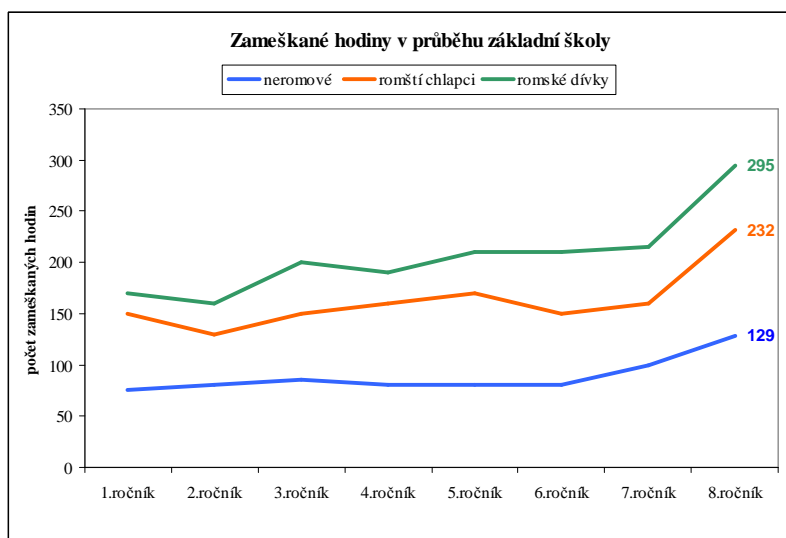
Romské děti nejčastěji odcházejí ze základní školy z důvodů nezvládnutí českého jazyka a matematiky. Pro romské děti představuje český jazyk větší riziko propadu než matematika. Ve větší míře zápasí s češtinou chlapci, zároveň však mají větší problémy i s matematikou. Podíl těch, kteří , kteří jednou propadli z českého jazyka, činí mezi romskými dětmi 26%, 8% dětí propadlo dvakrát. Častěji z češtiny propadají romští chlapci než romské dívky. Z matematiky celkem propadla asi pětina romských žáků a žákyň. Často se také objevuje **kumulativní propadnutí** z obou předmětů, s pětkou na vysvědčení jak z matematiky, tak z češtiny skončilo první rok své školní docházky 21zkoumaných dětí (z toho 20 bylo romských). Kumulativní propadnutí je pak jevem, který postihuje takřka jen romské děti. Jednou z příčin může být to, že horší znalost češtiny ovlivňuje i výuku v matematice.² Nejčastěji děti v těchto předmětech propadají v prvním a ve třetím ročníku, méně se již propadá na druhém stupni kdy krizovým momentem je třída šestá.

Absence a prospěch

Množství zameškaných hodin ve všech ročnících obecně souvisí s prospěchem žáka=> čím více hodin žák zamešká, tím hůř prospívá. Silnější je tento jev na druhém stupni. Počet zameškaných hodin není v průběhu vzdělávací kariéry stejný. Množství zameškaných hodin i prospěch stoupá s přibývajícými ročníky. Tento jev platí u romských dětí, ale i u dětí majoritní populace. U romské populace je však počet zameškaných hodin výrazně vyšší. Zatímco na prvním stupni lze jejich množství přičítat na vrub zvýšené nemocnosti, v případě druhého stupně jde hlavně o to vyhnout se škole.

1 Nadace rozvoje občanské společnosti, *Analýza postojů a vzdělávacích potřeb romských dětí a mládeže*, Praha 2007, str.11-12

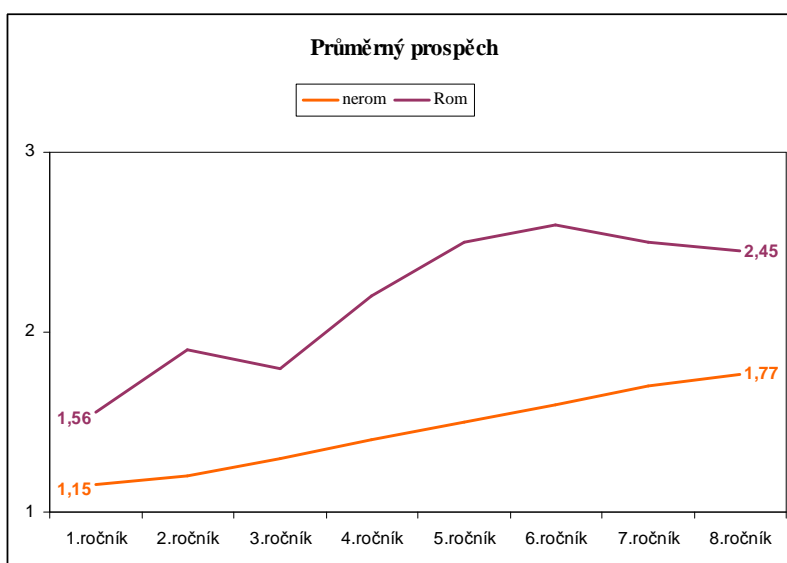
2 Taktéž, str. 15

Graf 2 Zameškané hodiny v průběhu ZŠ

Zdroj: Nadace rozvoje občanské společnosti, *Analýza postojů a vzdělávacích potřeb romských dětí a mládeže* Praha, 2007.

Romské děti také daleko hůře prospívají, což ukazuje graf dole. V posledních ročnících základních škol však setrvávají pouze relativně lepší žáci, protože ti slabší odcházejí už v prvních ročnících základních škol.¹

Graf 3 Průměrný prospěch v ZŠ

Zdroj: Nadace rozvoje občanské společnosti, *Analýza postojů a vzdělávacích potřeb romských dětí a mládeže* Praha, 2007.

Analýza vyhodnotila, že romské děti na základních školách, o kterých měla údaje i za druhý stupeň, neměly lepší známku z matematiky než trojku a dvojka z češtiny se

¹ Nadace rozvoje občanské společnosti, *Analýza postojů a vzdělávacích potřeb romských dětí a mládeže*, Praha 2007, str. 17

objevila jen dvakrát. Ve třídách se Speciálním vzdělávacím programem, měly děti běžně i jedničky a dvojky, jenže zde se známkuje o dost mírněji. Jsou zaznamenány případy, kdy děti na základní škole měly čtyřky nebo pětky a po přestupu na vzdělávací program se jim průměr zlepšil až o dva stupně. Děti, které navštěvují vzdělávací programy, pak minimálně opakují ročník. Pro srovnání s běžnou základní školou a speciálně - vzdělávací školou nám slouží tabulka níže:¹

Pouze Romové	4.ročník	5.ročník	6.ročník	7.ročník	8.ročník
Český jazyk					
běžná třída	3,48	3,50	3,67	3,52	3,37
"zvláštní třída"	2,97	2,95	2,61	2,76	2,82
Matematika					
běžná třída	3,25	3,17	3,74	3,80	3,65
"zvláštní třída"	2,61	2,65	2,33	2,38	2,36
Celkový průměr					
běžná třída	2,40	2,42	2,57	2,40	2,44
"zvláštní třída"	1,87	1,94	2,11	2,07	1,92

Tabulka 7 Srovnání prospěchu základních a přípravných tříd

Zdroj: Nadace rozvoje občanské společnosti, *Analýza postojů a vzdělávacích potřeb romských dětí a mládeže* Praha, 2007.

Rozdíly mezi mladšími a staršími dětmi, a podle pohlaví dětí

Za mladší děti berme ty, které chodí na první stupeň, za starší pak ty, co navštěvují druhý stupeň základní školy.

U nejmladších dětí je zjevný jak zájem rodičů, tak i dětí samotných, protože se do školy těší a očekávají něco nového. Rodiče se v tomto období starají zase o to, aby děti dobře ve škole prospívaly, proto neváhají kontaktovat třídního učitele. Děti se sami účastní volnočasových aktivit, ale nenavštěvují je pravidelně. Většina romských dětí nenavštěvují ani školní družinu, kde by si s ostatními dětmi hrály. Největším problémem ve škole je pro ně čeština, protože ani doma se pořádně česky nemluví a nemají kde se česká slova pořádně naučit.

U starších dětí zájem o vzdělání ze strany rodičů opadá, ale nejen u nich. I samotné děti ztrácí o školu zájem, zvláště v posledních ročnících, kdy už je škola absolutně nebaví. Využívají neskutečně mnoho omluvenek, aniž by o tom třeba jejich

1, Nadace rozvoje občanské společnosti, *Analýza postojů a vzdělávacích potřeb romských dětí a mládeže* Praha 2007, str. 18

rodiče věděli. V tomto věku je naprosto nemožné uchovat v nich zájem o něco trvalejšího, nic jim dlouho nevydrží.¹

Můžeme také dělit děti podle jejich pořadí v rodině. Pokud je dítě nejmladší v rodině, starají se o něj rodiče daleko více než o dítě nejstarší. Nejstarší děti se totiž musí starat o domácnost, popřípadě pomáhat tátovi s obživou rodiny.

I co se týče pohlaví, tak je vzdělání odlišné. Obecně lze říci, že dívky jsou daleko pečlivější a svědomitější než chlapci. Umějí lépe poslouchat, jsou klidnější, nebojí se zajít za učitelem, aby jim vysvětlil látku. To se samozřejmě projevuje i ve výsledcích jejich studia. Bohužel ale častěji chybí ve škole, protože musí často hlídat své mladší sourozence nebo své studium na střední škole musí ukončit kvůli těhotenství.

Zatímco chlapci se daleko méně soustředí na látku, je jim trapně požádat o pomoc, když něčemu nerozumí. Výsledky ve studiu odpovídají jejich snaze a pílí. Jsou daleko výbušnější než dívky, mají zkušenosti i s drobnou trestnou činností. Oproti dívkám vydrží ale na střední škole déle, tedy, pokud na nějakou střední školu nastoupí.²

Budoucnost

Není neobvyklé, že když něčemu nerozumíme, tak se zeptáme nebo ve svém volném času nepochopené látce věnujeme čas. Je tomu i tak u 5% romských dětí (z 84 dotázaných), které chodí na doučování, 12% nepomáhá nikdo (z 84 dotázaných), i když jejich výsledky ukazují na podprůměr. Nejčastěji se romské děti učí se svou maminkou, poté následuje otec a jen minimálně vyučující. Čas věnovaný učení není příliš dlouhý, navíc tam, kde se vyskytuje převaha romských žáků, je čas strávený nad učením ještě o něco kratší. I co se týče pohlaví, tak se dívky připravují do školy o něco déle než chlapci.

Vyučující se domnívají, že o prospěch dětí se více zajímají a více spolupracují se školou ty rodiče, jejichž děti chodí na běžnou základní školu nebo do školy, kde je menší zastoupení romských dětí. Je brán zřetel na tom že pokud je rodinné prostředí školou považováno za problematické, tak tím méně se rodiče starají o školu. Pokud se ale rodiče zajímají o školu a spolupracují s ní, tak děti vyrůstají v minimálně problematickém prostředí.

1 Nadace rozvoje občanské společnosti, *Analýza postojů a vzdělávacích potřeb romských dětí a mládeže*, Praha 2007, str. 27-28

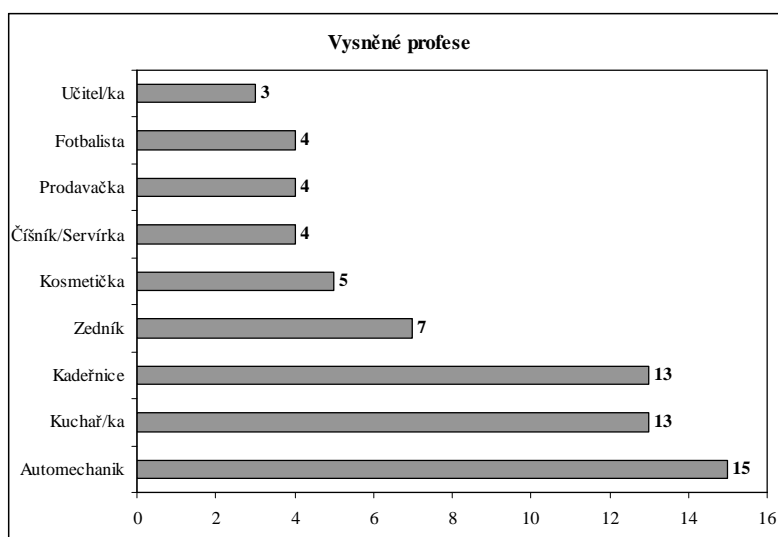
2 Taktéž, str. 28 - 29

Je ale faktem, že rodiče romských dětí jsou sice rádi, že jejich děti chodí do školy, ale nijak je nemotivují ani nepodporují. V podstatě chtějí, aby je to, co studují bavilo a byli šťastní. Veškeré životní rozhodnutí nechávají na dětech. Je to dáno z toho důvodu, že ve většině romských rodin není jen jedno dítě, ale tři a více...Nemají tudíž čas, bavit se s každým zvlášť, probírat co se dělo ten den ve škole, zvlášť, když je trápí starosti s bydlením, splácením dluhů, shánění práce...¹

Povolání

Většina matek romských dětí je dlouhou dobu nezaměstnáno, nebo jsou v důchodu, a nebo jsou na mateřské dovolené. To samé je i u otců. Pokud ale byla matka zaměstnaná, tak nejčastěji jako uklízečka nebo kuchařka. Otcové pracují většinou jako zedníci, prodavači, kopáči nebo řidiči. Určitá část Romů žije ale víceméně příživnickým způsobem. Nepracuje buď vůbec, nebo se živí příležitostnou nahodilou prací. Jsou dosti četné případy, kdy jednotlivý dospělí příslušníci početných rodin nepracují a nechávají se živit druhými členy rodiny, popřípadě se živí nelegální cestou (prostitucí, překupnictvím...)²

Většina romských dětí mají už představu čím by chtěly být. Strukturu nejčastěji zmiňovaných povolání ukazuje následující graf.

Graf 4 Vysněné profese romských dětí

Zdroj: Nadace rozvoje občanské společnosti, *Analýza postojů a vzdělávacích potřeb romských dětí a mládeže* Praha, 2007.

¹ Nadace rozvoje občanské společnosti, *Analýza postojů a vzdělávacích potřeb romských dětí a mládeže*, Praha 2007, str. 33

² Taktéž str. 33

Z grafu je patrné, že na dosažení jejich cílů je zapotřebí vystudovat střední odborné učiliště, o něco méně střední odborné školy, výjimečně gymnázia. Romské děti mají totiž velmi nízké profesní ambice. Oproti tomu ale chápou, že vzdělání hraje v životě důležitou roli. Většina dětí uvádí, že profese, kterou by chtěli v životě dělat by je bavila..

Podle učitelů ale na studium na střední škole s maturitou může dosáhnout jen minimum romských dětí. Lepší známka než trojka se na druhém stupni z těch důležitých předmět objevují jen výjimečně. Může za to také častý přechod do speciálních tříd či škol, nebo z důvodu opakování ročníku ukončí docházku.¹

Volný čas

Většina romských dětí tráví svůj volný čas mimo domov. Nejčastěji navštěvují různé kroužky, sport nebo návštěvy klubu. Nejvíce je zajímá práce na počítačích, fotbal nebo hudba. Jejich návštěvnost těchto klubů závisí hlavně na tom, zda jsou dostatečně informovaní. Nejčastěji se o různých akcích dozvědí přímo ve škole a nebo pokud se v blízkosti jejich domovů nachází nějaký volno-časový klub.

V Brně jsou dvě nejznámější organizace, zabývající se pomocí Romům při zařazení do společnosti: DROM a IQ Roma Servis. Obě dvě se zaměřují jednak na děti a jejich volnočasovou aktivitu a jednak i na dospělé, kterým pomáhají shánět práci, nové bydlení nebo řeší právníké záležitosti – jejich dluhy. Romským dětem se věnují tak, že pro ně nachystají různé výlety, školení, divadelní hry, a těm, co neprosívají dobře ve škole nabídnout pomoc ve smyslu doučování.

¹ Nadace rozvoje občanské společnosti, *Analýza postojů a vzdělávacích potřeb romských dětí a mládeže*, Praha 2007, str. 33-34

Jedno takové školení, kde se romské dívky učily na hostesky jsem absolvovala. Konalo se v Olešnici, dost daleko od Brna na to, aby tam nejezdili jejich rodiče, a tím

pádem nás to nerušilo z programu. Holky se určovaly si jaké mají zjišťovaly jsme, jestli vůbec bavila. Je nepochopily zadaný

učily poznávat samy sebe, povahové vlastnosti, by je práce hostesek pravdou, že celkem často úkol, vysvětlovaly jsme,

co to jsou vlastně povahové vlastnosti, jakékoliv pohybové aktivity byl pro ně problém a zadaný úkol je po kratší době vůbec nebavil. Z víkendu, z kterého měly dívky pochopit kdo je vlastně hosteska, si myslím, moc nezapamatovaly. Pro ně bylo nejdůležitější setkat se s kamarádkami a bavit se podle svého. Zase na druhou stranu, jely tam i dívky, které díky věku toto nemuselo ještě zajímat, a možná právě proto je to nebavilo.

5.5 Shrnutí

Ve snaze čelit neblahému vývoji, kdy velká část romských dětí byla vzdělávána ve zvláštních školách, vznikají s podporou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy přípravné třídy pro děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí. V roce 2003 jich bylo v České republice 137 a v nich se na vstup do školy připravovalo 1 824 převážně romských dětí, v roce 2004 bylo přípravných tříd 126 a v nich se připravovalo 1 779 dětí. Vzhledem k tomu, že dle demografických údajů (odvozených ze sčítání lidu domů a bytů 1991) tvoří romské děti ve věku 5 – 6 let 3,7% romské populace, tak při velikosti této populace 180 000 až 200 000, zjišťujeme, že oněch 1 824 dětí je 39% z celkového předpokládaného počtu těchto romských dětí.

Další formou pomoci romským dětem při překonávání školních problémů je umístování asistentů pedagoga (dříve romský pedagogický asistent, později název vychovatel - asistent učitele)) do školských zařízení s větším zastoupením romských žáků, respektive chovanců. V roce 2003 bylo sledováno ve školských zařízeních – především v přípravných a prvních třídách základních a zvláštních škol celkem 227 asistentů pedagoga (38 mužů a 189 žen). V roce 2003 pracovalo ve školách a školských zařízeních celkem 366 asistentů pedagoga, v roce 2004 pak 332 asistentů pedagoga.

Romské děti potřebují jiný přístup ke vzdělání než děti z majoritní většiny. Potřebují mít pomalejší tempo, popřípadě i kratší vyučovací hodiny. Jejich zájem o daný předmět či látku velmi rychle opadne, a nic je v ten moment nemůže zabavit. Svůj nezájem dají vyučujícímu pocítit mrzutostí, naštvaností a někdy i agresivitou. Tím pádem zbytek hodiny nemá smysl a může se ukončit. Romské děti potřebují přesně vědět co je v dané vyučovací hodině čeká a čeho docílí.

Často se stává, že i když dostudují základní školu nemají zájem jít dál na střední. Provází je totiž špatné vzpomínky na základní školu, kde se učili něco, co je naprosto nebavilo. Mají proto strach, že to samé je bude čekat na škole střední. Proto si, dle mého názoru, vybírají střední školu s nějakou odborností, kde aspoň trochu tuší, co je na škole čeká.

Navíc jejich budoucnost často souvisí s tím, co vystudovali jejich rodičové, babičky, tetičky, strýčci... Jak už jsem se zmínila, rodina žije ve velkém počtu vedle sebe, proto rady, kam s dítětem dál, kolují po mnohočetném sousedství či hůře, celé čtvrti.

Důležitou roli hraje i věk rodičů, protože ve většině případů je věk při narození prvního dítěte obou rodičů velmi nízký. Takto příliš mladí rodiče nejsou připraveni na výchovu svých dětí. V přístupu k dětem převažuje živelnost nad cílevědomostí, podceňování samostatné praktické činnosti dítěte, nedostatečná verbální komunikace, nepochopení zákonitých potřeb a věkových osobností dítěte. Na druhé straně – výchova dítěte je vždy kolektivní, zabezpečuje jej celá rodina.¹

¹ Horňák, L. *Romský žiak v škole*. Prešov: Grafotlač, 2005.

6 Závěr

Mezinárodní Úmluva o právech dítěte, ke které se naše republika připojila, a která má tedy platnost zákona, garantuje právo každého dítěte na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální vývoj. Naplnit tento zákon je především povinnost rodičů. Pokud toto nejsou z nějakého důvodu schopni, je společnost povinna poskytnout jim pomoc – pokud k tomu nejsou ochotni, musí k tomu být přinuceni – není-li to možné, musí převzít péči o dítě zčásti, nebo úplně společnost. Kontrolní funkci má stát, který také v případě nutnosti zasahuje.

V případě romských dětí tady stát selhává a žádné opatření se v podstatě nekoná. Prostředky, které jim poskytuje stát cestou plošně vyplácených sociálních dávek, bývají vynaloženy zcela jinak - a se zneužíváním dávek se kalkuluje už při jejich plození. Děti se vzdělávají v jedné místnosti, kterou obývá dalších 5 členů domácnosti, tudíž nemají na své domácí úkoly klid. Často musí hlídat své mladší sourozence a to třeba i v době, kdy by měly být ve škole. Co se týče školních pomůcek a výbavy, tak to kolikrát také není vyhovující, protože se to dědí z bratra na sestru, ze sestry na sousedova syna... Podpora ze strany rodičů není také velká, protože potřebují toho staršího, aby spíše pomohl doma, než aby seděl ve školní lavici. Rodiče hlavně podporují vzdělání na nějakém učilišti, kde se jim dítě rychle vyučí v nějakém oboru a začnou si brzy vydělávat svoje peníze. Jenže si neuvědomují, že takových lidí je spousta a ne každý se ve vyučeném oboru chytne (nehledě na to, že ve většině případů daný obor studují jen proto, aby byli aspoň v něčem vyučeni), a tím pádem co s vyučeným člověkem bez praxe?

Základní vztahy a postoje dětí ke vzdělání ovlivňují především rodiče. Vzdělání nepředstavuje pro většinu romských rodin hodnotu, o níž by bylo třeba usilovat. Postoj romských rodičů k práci školy je spíše negativní až nepřátelský. Romové vnímají školu často jako nástroj represe - nutné zlo, jemuž se vyhýbají. Výsledkem je nezájem romských dětí o školu, absence jejich domácí přípravy na vyučování, což je jednou z příčin nedostatečných znalostí romských dětí, jejich negativního hodnocení, nespokojenost žáků ve škole a záškoláctví. Chybou státu je, že žádným způsobem nepodporuje vzdělání, „neodměňuje“ získaný stupeň vzdělání, a ještě hůř, že nijakým nebo velmi slabým způsobem sankciuje rodiče, kteří neposílají své děti do školy.

V podstatě v dnešní době ani nikdo netuší, kolik Romů vystudovalo třeba vysokou školu. Na úřadech se tomu brání, že nějaké sčítání romských dětí by bylo diskriminací, jenže jak tento problém, a problém to je, jinak vyřešit, než zjistit, kolik doopravdy romských dětí chodí v dané lokalitě pravidelně na základní školu? Romové opravdu nedokáží uvažovat dostatečně dopředu a neuvědomí si, že jim v 50ti letech nebude stačit vystudovaných 9 tříd základní školy a tím pádem přijdou o práci. Proto je potřeba zdůrazňovat a podporovat vzdělání.

Mnoho Romů také tvrdí, že problém je i v ghettech, která se vytvářela v době komunistického režimu, kdy si všichni mysleli, že se problém vyřeší, když zůstane „rodina“ u sebe. Jenže tím se problém nevyřešil, ale spíš zhoršil. Tím, že jsou Romové příliš u sebe, nechtějí měnit zvyklosti, na která jsou po staletí naučení. I kdyby se romské dítě učilo sebelíp, jeho okolí ho strhne zase zpátky. I když slýchávám, že nebude většinová populace ani ta romská menšina připravená na to, aby začali žít více pospolu, u sebe, tak se mi naskytá otázka. A kdy na to budou připraveni?

7 Resumé

Tato Bakalářská práce se ve své první části zabývá **rasou** na naší Zemi. Je důležité si uvědomit, že na světě neexistují jen „bílé a černí“, ale mnoho ras i smíšených. Je zde dále uvedeno, jak se Romům říkalo v minulosti a jak se nazývají v dalších státech Evropy dnes. Bylo také důležité zdůraznit romskou domovinu, abychom popřípadě pochopili odkud mají určité zvyky.

Pokud chceme pochopit dnešní postavení Romů je nezbytné se zaměřit i na jejich minulost, kdy předsudky, rasová nenávisť a nedůvěra hráli důležitou roli už při jejich vstupu na naše území. Ve druhé kapitole je i naznačeno, **že bylo krátké období rasové snášenlivosti**, ale to bylo za chvíli potlačeno a tato rasová nesnášenlivost trvá dodnes. I proto se k sobě romská rodina více upnula.

Ačkoliv dnešní doba žádá více samostatnosti po jednotlivci, tak i přesto romské děti neopouštějí své rodiny, své příbuzné. Bez své rodiny, ve které má oporu a jistotu rodinného zázemí a ochrany, si Rom nedovede život představit. Romská rodina je velmi početná, žijící na jednom místě pěkně pospolu. Možná i proto, Romové uvažují jinak než majoritní většina. Vypráví si o svých zkušenostech, problémech nebo se radí u jednoho stolu bez rozdílu na věk či pohlaví. I toto má vliv na uvažování malého dítěte, které jakoby vyčnívá od svých vrstevníků.

Čtvrtá kapitola se zabývá **problematikou vzdělání**, která tu byla odjakživa. Už v minulosti romské děti nechodily do školy, názory, že vzdělání není pro život důležité, přetrvává dodnes. Značným problémem je i řeč. Tím, že se romské rodiny drží více pospolu, nezabrání špatnému vyslovování, vyjadřování, což má pak i dopad na uplatnění v dobrém zaměstnání.

V poslední části jsou uvedeny možnosti, jak **zlepšit vzdělanost Romů**, je zde i uvedeno, jaký vztah mají Romové dnes ke škole, jaké jsou rozdíly mezi majoritní a minoritní společností, jaké dopady nevědomost přinese do budoucna.

8 Anotace

Práce se zabývá vzděláváním romských dětí a jejich dopadem na jejich budoucnost. Popisuje, že vzdělanost je pro společenské soužití velmi důležitá, přesto rodiče romských dětí tohoto faktu i v dnešní době příliš nedbají.

Klíčová slova

Vzdělanost, rasová diskriminace, předsudky, nezaměstnanost.

Annotation

Work deals with the education of Roma children and their impact on their future. Describes that education is very important social coexistence, but parents of Roma children in the fact that today too disregard.

Keywords

Education, racial discrimination, prejudice, unemployment.

9 Seznam použité literatury

1. **Zákon č. 152/1995 Sb.** Novela tr. zákona, tr. řádu, zák. o Policii ČR
2. **Zákon č. 95/1974 Sb.** o Mezinárodní úmluvě o odstranění všech forem rasové diskriminace.
3. **Zákon č. 561/2004 Sb.** o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.
4. Balvín, J. *Romové a pedagogika: 15. setkání Hnutí R na Technické univerzitě v Liberci 24.-25. března 2000.* Ústí nad Labem: Hnutí R, 2000.
5. Balvín, J. *Výchova a vzdělávání romských žáků jako pedagogický systém.* Praha: Radix spol. s.r.o, 2004.
6. Barša, P. *Politická teorie multikulturalismu.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999.
7. Černá, M. Davidová, E. Holonek, K. *Černobílý život.* Praha: Gallery, 2000.
8. Frištenská, H. *Romové – reflexe problémů.* Praha: SOFIS, 1997.
9. Hornák, L. *Rómsky žiak v škole.* Prešov: Grafotlač, 2005.
10. Horváthová, J. *Základní informace o dějinách a kultuře Romů.* Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České Republiky, 1998.
11. Jirásková, V. *Multikulturní výchova.* Praha: Epoque s.r.o., 2006.
12. Kolektiv autorů, *Vzdělávání – klíč ke změně společenské pozice rómské komunity.* Ústí nad Labem: SLON, 2000.
13. Marádová, E. et al, *Rozvíjení multikulturního porozumění.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2006.
14. Nadace rozvoje občanské společnosti, *Analýza postojů a vzdělávacích potřeb romských dětí a mládeže.* Praha, 2007.
15. Navrátil, P. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky.* Praha: Portál, 2003.
16. Nečas, C. *Romové v České republice včera a dnes.* Olomouc: Ateliér Kráčalík, 1993.
17. Němec, J. *Včela má pilu aneb přípravné třídy pro děti ze sociálně znevýhodněného prostředí.* Brno: Masarykova univerzita v Brně 2005.
18. Nováček, J. *Cikáni včera, dnes a zítra.* Jihlava: Grafia, 1968.
19. Sborník z konference, *Romové – národ bez budoucnosti?.* Brno: Elsa, 1999.

20. Šišková, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998.
21. Šotolová, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Grada, 2001.
22. Říčan, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Praha: Portál s.r.o., 1998.
23. <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18530> [25.8.2008]
24. <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18785> [25.8.2008]
25. http://www.teplice-city.cz/sasm/soubory/neznami_romove_balabanova.doc
[10.9.2008]
26. <http://www.rvp.cz/clanek/276/32> [11.9.2008]
27. <http://instituty.fsv.cuni.cz/~laubeova/cesky/vyzkum/vzdelani.htm> [20.9.2008]
28. <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=7721> [29.9.2009]

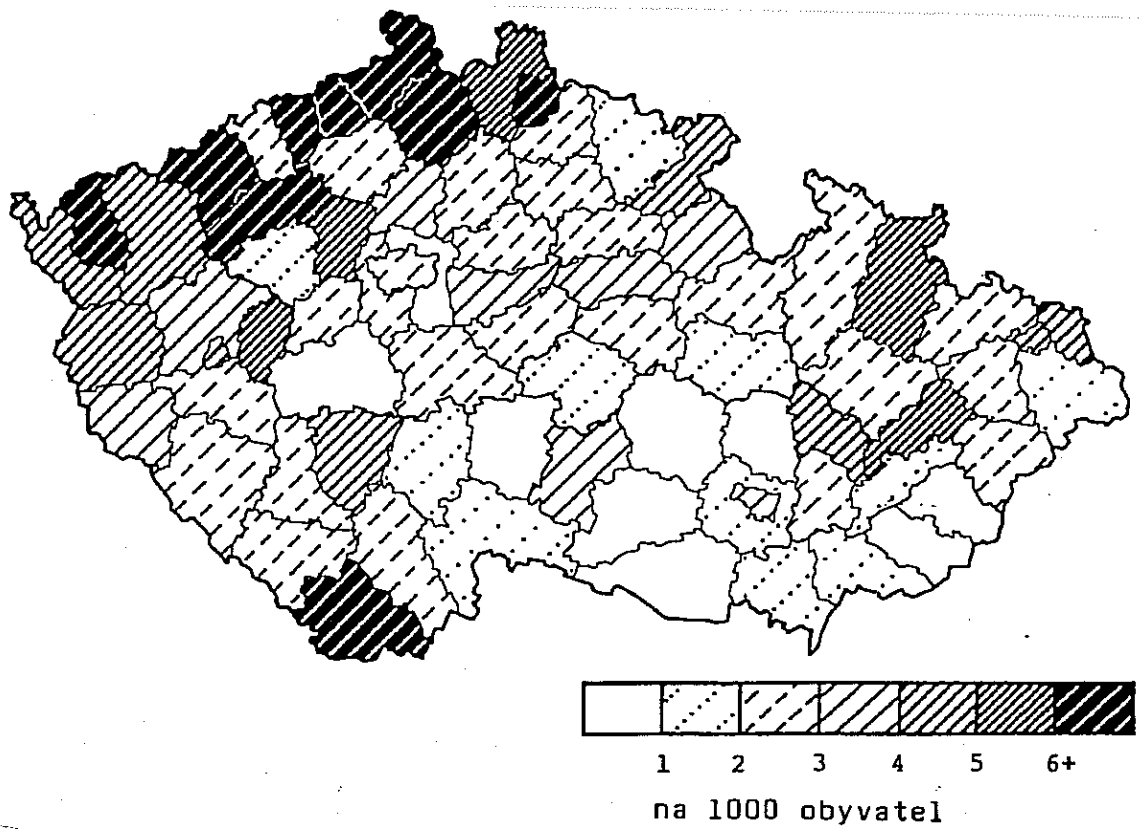
Seznam příloh

Příloha č. 1 Mapa zalidněnosti romské populace z roku 1991

Příloha č. 2 Vysněná povolání romských dětí

Příloha č. 1

Mapa zalidněnosti romské populace z roku 1991

Vysněná povolání romských dětí

Povolání, o kterých přemýšlíš

pečovatelka - ve
škole ,
SESTRĚČKA

kabeřníčka
učení TANCE

Čím tě tato povolání přitahují ?

MAM RÁDA DĚTI A RÁDA SE O XĚ STARAT

Myslíš si, že bys tato povolání vykonával(a) dobře ?

~~PROTOŽE MAM RÁDA DĚTI~~

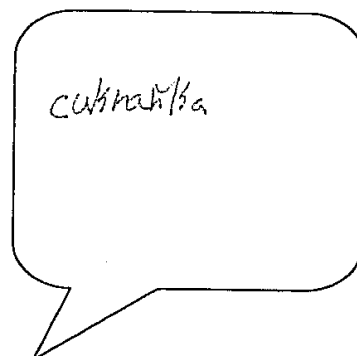
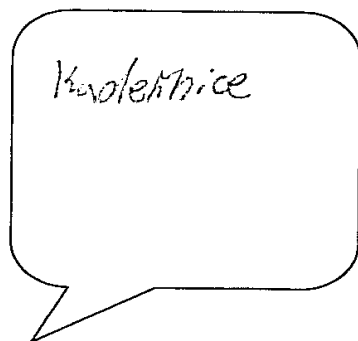
Proč si to myslíš ?

NEVĪM ALE CHĚLA BYCH TO VYZKOUSĚT A PROTOŽE BY
MI TO ŠLO, A UMĪM SE STARAT O MAMĀ DĚTI

Které povolání by jsi zvolil(a) raději?

kabeřníčka

Povolání, o kterých přemýšlíš

Čím tě tato povolání přitahují ?

Něco mi to vyhovuje.

.....

.....

**Myslíš si, že bys tato povolání
vykonával(a) dobře ?**

Ano

.....

.....

Proč si to myslíš ?

Proto že mě to baví.

.....

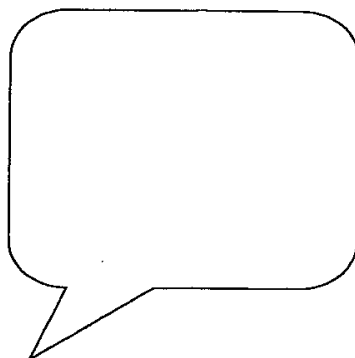
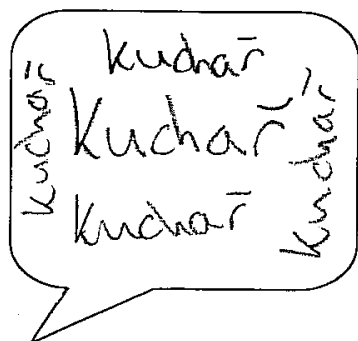
.....

Které povolání by jsi zvolil(a) raději?

Kvalifikace

.....

Povolání, o kterých přemýšlíš

Čím tě tato povolání přitahují ?

Budu umět vařit atd.
Být kuchař a budu mít dobrý peníze

Myslíš si, že bys tato povolání vykonával(a) dobře ?

Jo já už to umím

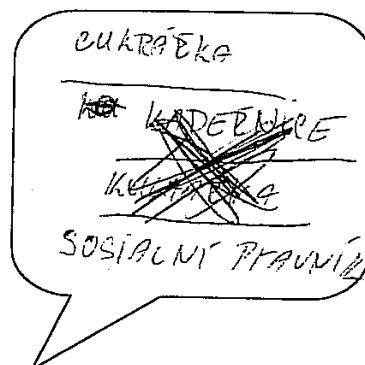
Proč si to myslíš ?

Proto že mě to baví

Které povolání by jsi zvolil(a) raději?

Já by si zvolil kuchaře

Povolání, o kterých přemýšlís

Čím tě tato povolání přitahují ?

NEČO MUŽU VYKONAT, BÝT UŽITEČNÁ

Myslíš si, že bys tato povolání vykonával(a) dobře ?

Myslíme si že jo.

Proč si to myslíš ?

protože mi to baví, a jsem o bu
pevně bych měla ctově.

Které povolání by jsi zvolil(a) raději?

CUKRAŘKA, SOCIÁLNÍ PRÁVNÍK.

ⁱ Černá, M. Davidová, E. Holonek, K. *Černobílý život*. Praha: Gallery, 2000, str. 163